

Forfatter: Helgesen, Poul

Titel: Een cristelig vnderwyszning (Martin Luthers Bedebog) (1526)

Citation: Helgesen, Poul: "Een cristelig vnderwyszning (Martin Luthers Bedebog) (1526)", i Helgesen, Poul: *Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, udg. af P. SEVERINSEN , 1932-1948, s. 184. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-helgesen01-shoot-workid62094.pdf> (tilgået 22. april 2021)

Anvendt udgave: *Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*

185

**EEN CRISTELIG VNDERWYSZNINGH
PAA THE THY GUDZ BUDORD, THEN MENIGE
CRISTEN KIRKIS TRO OCK LOFFUE.
WOR HERRIS BØNN PATER NOSTER,
OC HUORE JESU CHRISTI DØD OC PYNE
SCHULLE RETTELIGE BEGAAS OC TRACTERIS.
[ROSTOCK 1526]**

186

187

**Erlig oc welbyrdig mandt oc streng Ridder her Olwff Nielsen till
Valløff, Broder Paulus Helie Helser jnn Christo Jesu, medt Gutz
naade och wenscaff.**

 Thet er nu paa tredie aar, om megh rettelige drages til mynde, kiære Her Olwff Nielsen strenge ridder, at her kom till lande, een aff Morthen Lutherfß bøger, som kalledis een bede bogh, ther først wdgick paa tydske, oc siden bleff wtset wdi latine. Ther ieg saa at samme bogh opkiøptis met stoer hast og fyg oc een aff thennum paa thet [A2b] sijste, kom oc saa till myne hender, oc ieg haffde hende hasteligen beløbet, oc offuerseet Tha fand ieg noget som wor kommeth aff Luthers eghen aand, een part oc saa ther hanwm icke tillhørde, som hans seed haffuer alltijdt wærid at blende onty blant thet gode oc løgghen blandt sandthed, at hand kwnde theß bæder sette oss glarøgne paa næse. Oc forthi gaff ieg sompt machth, oc sompt icke machth. Tha ieg betencthe medt migh, at mange skulle fare wilt aff samme lerdom, om hant bleffue till hobe, fald thet megh y synde, at ieg wille sckelne thet gode fraa thet onde, oc huede fraa then wrenæ sæd, oc thet lade wdgaa paa Danske at theris 188 synd kunde ther medt dragis fraa the tydske bøger, ther hwer mand tha leste saare gierne Oc tycthe megh, at ieg haffde ther till god rett, [A3a] at som Luther haffde taget thet gode affhilligemendz bøger, Augustini Cipriani oc Bernhardi. Tha motte ieg oc saa røffue hannum thet fraa, ther hand haffde ingen ret till, oc helst forthi hand raaber nw møget till bage, oc icke giffuer machth aff thet som stoer y samme bogh, dog at thet er klar oc edill sandhed oc fordhi ieg kandt icke nw rygge thet som giort er. Thi at bogen er x. eller xij. ganghe wdscriffuen, Oc er y theris hender som henne icke wele giernæ aff lade. Tha wille iegh heller sielff indføre hende paa prenterijdt, en nogen anden skwlle thet gjøre At ther skwlle inge wcristelige stycker tillsettis, aff myne vwenner. Ther giernæ gjorde meg Lutthers, om the konde ther faa lempe till. Jegh haffuer well spurdt kiære her Oluff at ieg er forklaget hoss edher, at ieg skulde eth [A3b] stund anderledis predicke en iegh nw gjør, thet er at ieg tha predickedt med Luther, oc nw y mod. Men ther som ieg haffde noghen tijdt wærid aff Luthers meningh, tha wilde iegh tacke gud, at hand haffde migh forløst aff then dieffuels snare, ther haffuer tha hegtet till een tijdt, thennom som ere wijsere en iegh noghen tijdt bliffuer. Dog ieg icke kendis meg nogen tijdt wære besooen anthen medt Luther eller nogher aff hans tilhengere. Saa møget som ieg nogen tijdt gaff macht aff Luthers bøger. Thet giffuer ieg en nw macht, icke forthi at Luter saa schriffuer, men ath ieg less thet samme wdtij Hieronimi, oc Bernhardi, bøger. Oc y Sancte Birgitte obenbarelsse, som er om gerighedt, hoffmod, oc wksyckhedt. Oc

189 andhre store oc groftue syndher, ther y mange aar wblue[A4a]lige driffwis, bode blandt then geestlige, oc then werdslige stath, at møgen syndt er till, thet er (dess wær) for møget sandt. Men ther findis tha ingen støre løgghen, en then som Luther haffwer taldt oc screffuedt, mod kirckens Sacrament, macht, ære, lydelisse, gutz helgen, oc korttelligen modt all ære oc dygd, som wy snarlighe faa at wide, forthi gutz retferdige dom, kand icke nw lenge tøffue, ther aff werdsens wbegribelige synd, oc wdygd, nw saare trengis till at skynde

seg. Ther staar y Sancte Birgitte bøger. Libro vi: ca: lxxvij. At twenne teghen ere wisse om Antichristi tillkomme, eet nar then menige mand, will gjerne høre Keterscke lerdome. Thet andhet nar klerkerid er kommen i stoer foractelse oc haanhedt, om thet er icke nw forhender, maa y oc andhre gode mend døm[A4b]me oppaa, thet sies meg oc saa till, at ieg icke blyffuer hoss scrifften, men er thet saa, at ieg nogen tijdt træder fra henne, witterlige, eller fortredelige, giffue thet Gud at meg offuer gaar, Gutz plage alle mand till aa sy wn. Giøre oc andre saa, gud vnde thennom oc saa en tilbørlige straff, icke til siels forderffue, men at the kwnde sig rette oc kende syn wyldfarelsse. Thij beder ieg edher kiære her Oluff, at i gjerne læssethenne bogh, icke for Luthers skyld, eller hans lerdom, som findis heer icke vdti, men for Ihesu Christi lerdom skyld, oc then hellige scrifftis medt hellige mentz, Augustini, Cipriani, oc Bernhardi vnderwißningh. Thette føffue breff, wille ieg eder tilschrieffue, kiære her Olwff, paa myn orsage, oc met then lille bog, bekende myn fattighe tyenniste, for edher, oc [A5a] edhers kiære Moders gunst oc

190 gode willie. Men haffde iegh noget lenger wæridt medt edher y kundschaff, tha skulle ieg tale noget wyder medt eder y thette breff, dog thet kand een anden tijdt beder giffue sig, affeen anden orsage. Her medt edher then ewig gudt beffalindis, nw oc altijdt Schreffuet y Kiøffnehaffen, Sanctorum martymm Viti oc Modesti dag. Anno domini M.CCCCC oc xxvi. [A5b].

191

✕

Een korth vnderwyszningh om the x. Gutz bwd ordt, alle thennom nyttelig som wille sigh Cristellighe och wdhen straff bewijsze bode modt gudt oc mennicken

✕ Then første Moisi tawle, indeholder trenne budt, oc hun bescriffuer oss hwes wij ære Gwdt plichtige. Thet er, hwat oss bør at giøre, oc lade aff the tyngh, som ære gud nest angaende. Och forthi paa mindis wij wdtij thet første bwdh, hwat Gudt er begerindis aff alles wore hiærter. Oc serdelis hwat meningh och [A6a] tancker wy skwllæ om hannum haffue Thet er, at alt thet gode wy mo rettelige begere, skwllæ wy wente aff hannwm all ene, ligerwijs som aff en god fader, eller een møget goedt oc trofast wen. Oc thet vden twiuel, oc mistrøst vdtij en fasth loffwe, stadicht hob, oc sandt kiærligheedt, altijdt frøctindis at wy skulle hannum noget fortørne, icke anderlediss, end som en goed søn er omhyggellig ath handt schall icke misteckis sijn kiære fader. Thet vnderwijss oss oc saa Naturen at een Gudt er till som alth godt affkommer, oc ther hielper y all nød oc modgangh. Hwilcket oc hedninge bekenne y thet, at the menthe seg thisse ting at forhwerffue 192 aff theris Guder the dyrckede thet dog icke wore Gwder wden till naffns. Och effther theris [A6b] wrange, oc wanwittighe loffwe. Saa lyder samme bwdt, Exodi xx.

✕

Første Gwdtz bwd Thw skalt icke haffue andre oc fremmede Gwder.

✕ Thet andet bwdt vnderwijßer oss hwor wy skulle oss bewijße mod Gud besyndherlighe wdtij the thing som ære legomlige, oc wdwortis for mennicken, oc inwortis for wort egedt hiærte, thedt er at wy skwllæ ære Guds naffn, hans natur, oc gudomelig wærelsse er hwercken beggribelig aff oss, icke heller syelig oc vnderwysiligh for andre, alsomeniste er hans naffen forkynnelicht. Saa lyder bwdet. [A7a]

✕

Andhet Gudtz bwdt Thw skalt icke tage thijn Gudtz naffen forfengellige wdtij thijn mwndt.

✕ Thet thredie bwdt giffwer till kende, hwore wy skwllæ oss bewijße modt gwdt i legomligh oc wdwortis gierningh, oc dyrckylße, bwdet lyder saa.

✕

Thredie Gwdtz bwdt. Thw skalt holde oc hellig gøre Høytilige dage.

⌘ Nw see wy ath oss bywdis i these trenne bwdt, y hwes mode wy sckwle oss haffwe modt gwdt, meth 193 sindt oc [A7b] hiærtens tancker, met ordt oc gierninger, thet er wdtij alt wort leffnet.

⌘ Then anden Moisi taffle indeholder vij bwdt, som her effter følger, oc hwn fore giffwer, hwor wy sckwle oss bewise moedt mennisken, hwat heller thet er y gørinde, eller ladinge.

⌘ Thet første aff thisse vij. och fierde blant them alle, giffwer oss till kende hwadt wy ære waare offuerment plichtige, oc effther thij, at the paa Gudtz wegne, haffue saadan machth oc befalingh, tha er thet tillbørligt, at thette bwdt skall følge nest effther the første try, som ere gwdt anrørindis. Exempell till thette bwdt ere, fader, moder, herre, hußbwnde, prelat, forstandere, oc alle the som haffwe almyndelige be[A8a]falingh, at styre oc regere Saa lyder bwdet.

⌘

Fierde Gudtz bwdt Thw skalt hedre oc ære thijn Fader, oc thijn Moder.

⌘ Thet andet bwdt y thenne taffle oc femthe blant them alle, vnderwijser oss, hwor wy skwle løffwe meth wor ieffencristen, oc wor lige, oc thet er hwer mandtz besynderlighe persoon anrørindis, som er at wy skwle paa ingen mandt arghe, eller skade, men alle gaffene. Oc them besynderlige som till oss oc wor hielp trengher, hwat heller the ære Fattige, eller Righe wener, eller vwener. Saa lyder bwdet.[A8b]

⌘

Femte bwdt Thw sckalt icke y hiell slaa

194

⌘ Thet tredie bwdt y thenne taffle, oc siette y blant them alle, offuergaar waar ieffencristens persoon, at thet indeholder och beslutter the tingh, som waar ieffencristen eyer oc besydh, y blant hwilke the ypperste ære. Hans hustrw, børn, slecht, oc wener hwilket bwdt som aff oss esker, at wy skulle thennom icke skende, eller komme wdtij noget werlicth tall. Oc wanære at theris røcte kandt wdtij alle mode worde wbesmittet oc wforactigt Saa lyder samme bwdt.

⌘

Slette bwdt. Thw skalt icke gjøre Hoord [B1a]

⌘ Thet fierde budt y thenne taffule oc sywende blant thennom alle, giffwer oss till kende, at wy icke maa sckade wor ieffencristen, paa sith tymelige gods, som er, at icke tage hannom noget fraa, eller ath forhindre hans fordeel. Men meer, at rame hans besthe medt raadt, oc gierningh. Saa lyder budet.

⌘

Sywende bwdt. Thu sckalt icke stiæle.

⌘ Thet femthe budt i thenne taffle, oc Ottinde blandt thennom alle, giffuer oss till kende, at wy mo ingen mandz røcthe, eller ære formyndscke, men heller at forsware, oc fordectinge, alle mandt till gode, oc gaffen. Saa lyder budet. [B1b]

⌘

Ottinde budt. Thu sckalt icke sye falst vitne emodt thijn jeffencristen.

195

⌘ Nw kundhe wy see, oc mercke, ath thet er oss strengellige forbudet, y noger mode at arge paa wor ieffencristen wære sikh hans persoon, eller eyedorn Oc twert y moet, er thet oss oc strengelighe budet, at wy altijdt sckule gjøre hans gaffen, oc formene hans sckade, Oc er thet saa ath wy offuerweye naturlig low oc sckæl, tha finde wy klarlige y these budt inthet andet, en thet som er gott oc redeligt. Oc ther hwert menniscke wille segh bewysis, om thet waar anthen i gutz stedt, heller eth andet mennisckis persoon.

⌘ The ij siste budt, giffue oss till ken[B2a]de, woer naturlige sckrøbeligheedt, oc the klarlige bewijße, at wy

ære syndige oc ondhe for Gudt, i thet the biwde oss the renæ tancker, oc begæring, ther wy icke kunde aff stedt komme, wdaff wor magt, oc forthi haffue wy y these twenne budt. Obenbare feyde, oc orloff arbeyde, oc wmage, wdtij all wor lijffs tijdt. Saa lyde samme budt

|X

Nyende budt. Thu sckalt icke begere thin ieffencristens huss.

|X

Thijnde budt Thu sckalt icke begere hans Hustrw, dreng, eller Pyge [B2b] Qwegh eller Noget handt eyer oc besyder.

196

|X

En kort beslutelsze paa these x Gudtz budt.

|X Cristus siger saa, hwat som helst y wyle ath andre menniske sckal eder giøre, thet samme skule y giøre thennom, forthi siger Christus, thet er all then lerdom, som bode logen, oc profeters bøger indeholder. Oc war thet saa, at huert menniske bleffue at spurd oc randtzaget. Tha sckule ingen findis, ther for welgerningh wille haffue wtacknemelighed Ingen wille, at hans naffen sckule komme wdtij nogen mandtz tale till ondhe. Inghen wille gerne forac[B3a]tis aff hofferdige menniske. Oc ydermere thet er ingen mandt, lefft at hans hustrw er wlidigh, wredt, genstridich wkysck eller wblw. Inghen will heller at hans gotz sckall hannom tagis, stiælis, eller røffuis fra, Ingen wille gerne bedragis, beswigis, eller beliffuis Ingen wille heller offuerfaldis medt Orloff oc Feyde, men heller will hwermandt, ath ther sckall brwgis moedt hannum kierlighedt, tacknemmelighed hielp, trøst, fromhet, tro oc loffue. Oc thette biwdis oss at giøre modt andre oc inthet andhet endt thet samme wy begere modt oss sckall brughis oc bewijsis

|X

Hwor wy these budt bryde, oc offuer træde. [B3b] Saa synde wy modt thet Første budt

|X Om wy vdtij wor modtgang bruge synelsse, troldom, eller anden dieffuels konst, eller oc om wy begere help och trøst, aff thennom som medt tro, och 197 loffwe, haffue sigh forbundet till dieffuelen, som troldkarle, eller troldqwinner haffue giordt.

|X Om wy bruge swerdtbreff, tegen, yrther, ordt, wyelsse, och andhen saadan tingh, som i then menningh icke andhet ære, endt sandt troldom, forthij ther settis loffwe till thennom, oc missloffue till Gudt.

|X Om wy bruge noggen anden swordt kunst, ther oc saa brugis wdtij atskillige mode som ære medt rijs, feykoste [B4a] Cristalniske speygle besyndherlighe klæder, oc farffue.

|X Om wy med lessningh oc formanelße vppgraffue penninge aff iorden. Alle saadane kønster y huadt naffen thennom giffues, tha ære the och brughis modt thette budt

|X Om wy skicke, oc regere wore gierninger, oc wordt leffnet, effther hymmell tegen, oc spaamendz syelsse.

|X Om wi bescherme oss, wore børn, huß eller qwegh, med schriff, eller manelsse, med dyr, swerdt, yldt, eller wandt Om wy wor wløcke oc modtgang tilllegge diefflindt, eller onde mennisker Om wy icke wdtij saadan meningh annamme onth oc gott, lycke oc vlycke, som thet waare for lowligh sag kommed aff Gudt, eller aff hans tilladeisse. Oc forthi skall thet annammis welwyllighe och haffues meth tacke, om [B4b] thet er onth eller oc offuergiffuis, om thet er gott oc Gudt saa teckis.

|X Om wy freste Gudt, settindis oss i sielss eller liffs fare.

|X Om wy ære homodige aff wor retferdighedt, wijsdom, eller andhre Gutz gaffuer, legomlige, eller aandelige

|X Om wy dyrcke och ære Gudtz hellien alsom eniste 198 for tymeligt gotz oc gaffen oc icke for sielsens nytte oc behoff

|X Om wy icke altijdt, oc paa alle stæder sette loffue till Gudt, oc alsomenisthe forlade oss till hans naade oc miskund i alle wor gierninger, oc alt wort gantscke leffnet.

Om wy twiffle noget paa then hellige tro, eller paa Gudtz mijskundt, och barmhertige willie.

Om wy icke styrke oc hielpe andre folckis wantro, oc misloffue, medt Raed oc goedt vnderwijßning, saa ath the [B5a] kunne komme i redt oc stadigh tro oc loffue till Gudt.

Her vndher besluttis oc saa all wantro, misloffue, myßhob och mystrøst, Ther nogen tijdt kunde haffues om Gudt eller om hans hellige godthedt oc lyffte.

✕

Saa bryde wy modt thet andhet budt

Om wy swerie aff en ondt waane oc y then sagh ther huercken er Gudt till loff, eller menniscken till gaffen

Om wy swerie oss wijtterlige om meen oc om wy icke holde troo oc loffue.

Om wy swerie eller oc loffue at giøre noget ondt.

Om wy ynske eller bede nogen mand [B5b] ont ther till tagindis Gutz naffen som er om wy saa sye Gudt forbande tegh eller oc sette y blant hans hellige død saar oc blod.

Om wy daarlige, eller geckelige skernpte, oc taale om Gudt, eller och om wi drage nogen ordt aff ten hellige scrifft til daarligt skempt oc gammen

Om wy icke kalle paa Gutz naffen, vtij wor 199 modgangh, oc om wy icke tacke loffue oc welsigne Gudt, y nødt och y løst, ont oc got, lycke oc wlycke.

Om wy ære oc vphøye oss oc wort naffen, oc begere at wor wijsdom, oc fromhedt skulle actis oc affholdis.

Om wy falskellige kalle paa Gudtz naffen, som Kettere giøre oc om wy aff homodt for werdzens prijs tage oss til helligetz naffen, oc tytell.

Om wy icke loffue Gudtz naffen i alle the tingh, som hende kunne, huat hel[B6a]ler the ære oss medt eller y modt

Om wy icke straffe, eller staa thennom y modt, ther wanære Gudtz naffen, oc thet falskellige, oc spottellighe bruge i nogen orsage till ondt.

Her vnder beslutis all forfengeligh, heder oc ere, som menniscken tager seg till, y aandellige tingh, forthij Gudtz naffen bør alsomeniste at æris oc loffwis ewindellige.

✕

Saa bryde wy modt thet Tredie budt

Om wy icke høre predicken, oc lere Gudtz ordt.

Om wy icke bede oc tiene Gud i sand aandellighedt.

Om wy lade som gode gierninger gi[B6b]øris aff wor macht, oc icke kendis ath the ære Gudtz besynnerlige gierninger oc gaffuer.

Om wy ære icke saa møghet dragne fraa wort eghet sindt oc begering ath wy lade alting ske oc wære effter Gutz willie.

Om wy icke hielpe oc sckynde andhre till ath giøre thisse tingh, eller och formene at giøre her emodt 200 Om wy icke bekende wore synder for Gudt, met then acht at wy wille thennom bædre.

Om wy forsømme at tacke och loffue Gudt, for alle sine welgierninger

Om wy icke søge till messe oc almennelig bøn oc tieniste

✕

Saa bryde wy modt thet Fierde budt [B7a]

Om wy blygis wore foreldris armodt, oc fattigdom, eller noghen anden theris vselhedt oc modtgang

☒ Om wy icke besørie thennom, medt klæde, oc føde, oc møget mere, om wy bandne, sla, foracte, oc ynske thennom ont eller oc met bagtall, hadt, oc wldelsse wanære thennom.

☒ Om wy icke haffue een ypperlig acht oc erlig menning, om thennom

☒ Om wy icke holde thennom i ære, och wrdningh, oc saa naer thi ere oss strengge oc haarde

☒ Om wy icke achte och holde wdth aff wort herskab oc offuermendt.

☒ Om wy icke ere thennom tro, oc lydige, i alle sømmelighe tingh, som icke ere Gudt y modt, huat heller samme offuermendt ere onde eller gode.

☒ Om wy icke forde och fremmæ thette budt, oc staa thennom i mod som thet [B7b] forhindre.

☒ Her vnder beslutis all fortredenheyt oc wlydelsse.

☒

Saa synde wy modt thet Femthe budt

☒ Om wy bæere wrede mod wor ieffencristen, eller och wdtrycke samme wrede medt spøtscke ord, oc tegen.

201

☒ Om wy aff wred hugh kalle wor ieffencristen een daare, eller een geck, vnder hwilcke spottellighe nafffen, beslutis alle forsmædelige, och haanlige titæll, som ere spotz, oc sckendis ordt.

☒ Om wy kundtgiøre een andens sindt oc sckrøbellighed, ther oss burde at hemble, skule oc orsage, alt thet bør oss ath [hemble], som wy lønlige wyde, eller oss hemeli[B8a]ge syes.

☒ Om wy icke forladhe brøde, ther brydis y mod oss, oc serdelis waare wanneris brøde.

☒ Om wy icke bede wore vwenner godt.

☒ Om wy icke bewijße thennom kiærlighedt willie, oc tieniste.

☒ Her vnder besluttis alle the syndher som komme aff wrede, oc hadt, som ere mandrab, orloff, roff, oc brandt, ydermere kyff oc trecte.

☒ Om wy affwindis wedt nogen mantz lycke, oc framgangh, eller eth glædis wed hans wløcke, oc modgang

☒ Om wy icke bruge miskundelige gierninger, oc saa mod wor vwen oc fiende

☒ Om wy icke affstyre, oc affwerie, fattige, oc vskyldige folkis sckade oc offwerlast.

☒ Om wy raade, eller smigre nogen till wmildhedt, wold, oc macht. [B8b]

☒ Om wy spylde samdirectighed, mellom folck aff had, oc medt løgen, oc bedregerij.

☒ Om wy [icke] forlige, oc aff tale bulder och trecte

☒ Om wy forsøme ath stijlle wrede, och hadt, ther som wy thet giøre kunde, forthij thet er, at icke forde, oc fremme thette budt.

202

☒

Saa synde wy modt Thet Siette budt

☒ Om wy sckende nogen iomfru

☒ Om wy beligge nogen mands hußfrw, som er ath giøre hoor, och om wy haffue lægere med andre løsse qwinner

☒ Om wy bedryue kettery, eller saadan fulhedt, som er, nar wy syndhe medt [C1a] them, ther oss ære anrørindis y sleght eller swagerscaff

☒ Om wy bruge personer y modt naturin, huilcken fulhedt, som kallis the stumme synder

☒ Om wy med vkysk tale, hystories, wijßer, belede, oc malning, styrcke, oc oppeholde vkyscke gerningh, oc tancker

☒ Om wy medt øgen, hender, oc andre lemmer haffue oss vbeqwemellighe y siwn, tageisse, eller hiærtens samtyke till sadan syndt oc fulhedt

☒ Om wy icke wocthe oss for the tingh, ther oss giffuer orsage till vkysckhedt som ere offuerflødig madt, oc drycke, lædie, orkeløshedt, søffen, oc theris lige

☒ Om wy dierffuelige daglige oc wenlige haffue omgengelsse medt qwinner, om wy ere mendt, eller met mendt om wy ere qwinner, forthi ther kommer stoer orsage aff till thenne syndt [C1b]

☒ Om wy medt homodigt smykkerij, oc løsactigt omgengelsse, draghe andris begeringh till syndt,

☒ Om wy vdi wor huss oppeholde, oc tilstæde syndigh orsage, medt vbeqwemme persooner, dryck, daabill, sengh, roo, oc mag

☒ Om wy icke styrcke, oc bewaare andre folckis kysckhedt, oc gode rycte, medt Raadt oc lerdom.

203

☒ Om wy icke affwærie, oc affstyre skalkis macht, oc wold, dher the met wele nogen vbluelige offuer falde

☒

Saa synde wy modt thet Siwende budt.

☒ Om wy bruge tiffuerij, roff, eller aager, dha synde wij wdtij aager, nar wy laane wort gotz bortt, och thet icke [C2a] forgeffues, men tagindis offuer summen nogen tingh, som oss kommer till bade, oc profith fortij wor herre siger saa, y skulle vndtsette een anden met laan, oc wentte edher ther ingen profith fore.

☒ Om wy haffue, oc bruge falsck wecht oc maade, y beßmer, kandne oc skieppe

☒ Om wy affhende y kiøff ond waare, for then som burde at wære godt.

☒ Om wy opbære wretferdigh arff, och renthe.

☒ Om wy forhale, oc indeholle, noghen mandz eller qwinnis forthientte løn oc icke betale y tijdhe

☒ Om wy icke laane wor ieffencrighsten, ther tørfftig er, oc thet wden aager, oc pant, som hannom kandt till skadhe komme.

☒ Om wy ære gerige, oc y alle mode omhiggellige, at sancke rigdom, oc i hues [C2b] mode, wy kunde medt argeliste drage fraa andhre oc till oss.

☒ Om wy icke aff raade, oc aff styre wor ieffencristens sckade.

☒ Oc om wy icke giffue hannom atwarsyll, om syn sckade.

☒ Om wy forhyndhre nogen mantz fordeel, oc gaffn

☒ Om wy myswnde nogen mandt syn lycke oc baade.

204

☒ Her vnder besluttis alle gyrighedts omslagh, y huat naffn dhe haffue, eller thennom kandt giffues.

☒

Saa synde wy modt thet Ottinde budt.

☒ Om wy vdi dom, tye oc icke thale [C3a] sandheedt, eller om wy vnderslaa, oc vndertrocte, thet som sandt er for wild wensckab, frycth, fore gynst, eller gaffue

☒ Om wy medt løgen eller skalkhedt gjøre nogen mandt sckade.

☒ Om wy medt sødt tale, oc sleg, oc saa sckade nogen mandt, som skeer naar wy ære lackere, oc ørethudere, eller wy tale medt two tunges aff een mundt.

Om wy døme nogen mands leffnet, tale, gotz, eller penninge till onde, eller oc komme thennom y nogen mandz hadt, oc vgynt.

Om wy gyernæ høre onde tunger, oc icke affraade skalckis onde tale, eller staa y modt theris falsckhedt

Om wy icke bruge wor egen tunge till at forswaare, orsage, oc fordecynghe wor ieffencristens naffen oc, Rycthe heder oc ære.

Om wy icke straffe oc affsnybber la[C3b]kere, oc øretwder

Om wy icke obenbare, forkynde alle folckis gode gierninger, oc vnderslaa theris brøst oc mysgierninger

Om wy tye sandt, eller icke for sware thet som sant er.

Her vnder beslutis Alle the syndher som medt tunge bedriuis, y dom eller vden dom, nogen mandt till skade oc foractelse.

205

Om

Saa syndis modt the tw Siste budt.

The thw siste budt, settis oss fore, ligerwijs som eeth maall eller en kamp ther wy skullæ stunde till, oc øffue oss vdtij medt dawlicth arbeide, oc penitente, kallindis ther till trøst oc styrke [C4a] aff gutz hielp oc naade. Then syndige, løse, oc onde, begering, wy ere met bespente, hun forgaar icke eller platt offuerwindis, før en legommeth er omwendt till iord och muld Oc vpstaar y gien till thet vdødelige leffnet, som bliffuer vden all brøst oc smytte

Alle the synder som Gudt aff forthørnis, bedriffwes modt noghen aff thisse budt.

Met wore fem sind, synde wy mod thet femte oc siette budt.

The vij miskundelige gerninger, besluttis y thet fempte oc syffwinde budt.

The vij dødelige synder, driffues modt alle budt, Hoyferdigheedt fin[C4b]dis y modt thet første, oc andet budt, Gerigheedt emodt thet siwnde, forthi at all girighedt er stijlt for Gudt, wrede oc awindt y modt thet fempte, Vksckhedt y modt thet siette. Offuerflødigheedt oc y modt thet sietthe Ladthedt dogh at hun findis modt alle budt. Da er hun besunderlighe y modt thet tredie.

Om

The som kailis fremmede synder.

Bedriffues oc sa modt alle Gutz bud, effther thi at wy medt budt, befalingh, raadt, hielp, oc samtycke, kunde synde modt alle Gudtz budt, The 206 fremmede synder bedriffues som nw sagt er medt budt, befalingh, raadt, [C5a] hielp, oc samtycke.

The iiij Raabende syndher, giøris y modt thet fempte oc siwnde bud

Oc the stummæ syndher, som er y modt naturen, giøris e modt thet siette budt, wdtij hwilcket all vksckhedt forbiudis, vndentagen naturlig samgangh y egthesckaff.

I alle thesse gierninger see wy icke andet endt wor egen willie, oc kiærlighedt, met huilcken wy alsomeniste atspørie wort gaffn, lyst oc glæde, tagindis bode fra gudt oc wor ieffencristen, thet thennom hør till, oc huercken giøre wy Gudt, eller menniscken thet wy ære thennom plictige. Sa at Augustinus haffuer rettellige sagt, at wor egenkiærlighedt er hoffuedt oc begyndelse till all synd. [C5b]

Thi kunde wy klærlige skønie, at y tesse budt, icke andet biudis end gutz oc mennisckens kierlighedt, och icke andet forbiudis endt wor egen kiærlighedt, saa at thesse budt bode brydis oc holdis medt kiærligheedt, thet er forthi Sancti Poowels ord, at alle buds fulkommelse, er een sand kiærligheedt, ligerwiss som ther offuer gangh och brøde, er en wrangh oc vsandt kiærlighedt.

Om

Om alle thisse buds fuldkommelse. Saa fulkomme oc holde wy thet første budt.

Om wy rædis oc elscke Gudt vdij [C6a] en sandt oc stadigh troo, oc saa forlade oss till hannom, at 207 wy plat negthe, oc forsage oss siælfue, i alle ting, onde oc gode, Oc saa sette oss y Gudtz williæ oc hender, at handt altingh wender oss till eller fra, effther syn benedide williæ, oc oss kandt nyttelligt wære saa at hans willie, kand bliffue heer paa iorden, som handt er y hemmellen. Oc alle the artikle som findis y then hellige schriff, om troo, haab, redslekærlighedt till Gudt, skulle dragis till thette budt, forthi the beslutis kortellige her vdtij.

✕

Saa holde oc fuldkomme wy thet Andhet budt.

Om wy ære, loffue, oc prijße gudtz [C6b] naffen, medt welsignelse. Oc paa kall saa at wy wort naffen heder oc ære ther offuer aldelis forsmåa, oc foracte, pa thet at gudt kann then ære ene beholde, at som handt er altingh, saa gjør oc altingh, oc besynderlighe thet som er wel giort.

Till thette budt skall dragis alth thet som stoor y then hellige schriff, om gutz loff, ære, prijs, oc tacknemmellighedt, om hans benedide naffn, och om aandellige lyst oc glæde

✕

Saa holde oc fuldkomme wy thet Tredie budt.

Saa skulle wy setthe oss indt till Gudtz williæ, at wy begære inderlige thet handt skall oss brughe i alle the [C7a] gierninger, ther hannom kunde tekis Oc forthi skulle wy inthet acthæ oss sielfue, men lade oss at wære wanmectige till all dygt oc gode 208 gierningher paa thet, wy kunde kende, at wy haffue Gudt behoff, som sendelighe, er at wære aandellighe fattigh. Oc forthij skule wy offre oss y Gudtz hender

Ligerwijß som wy waare døde, eller wfødde, paa thet ath handt skall all ene bliffue wor Gudt. Oc forthij gjøre oss delactigh aff sit eghet naffen, oc syne gierninger, effther then meningh som the twenne budt indeholde, ther nw schreffne oc fortalde ere.

Oc ydermere skule wy bewijsse oss, i all then dyrckelse, som gud medt rettellige dyrckis, som eer at predicke for andre Gudtz ordt, oc ath høre gerne predicken, beløbe oc saa, medt hiær-[C7b] thens tancker, y thet hellige messe embede Gutz wselighe welgiærninger, oc for thennom wide hannom tack, oc bekende wore synder, oc mysgierninger, for Gudt medt eth angerfuldt hiærte. Oc en fast loffue till Gudt, ath the kunde oss forladis, oc ther neesth, øffue oss i gode gierningher, met huilke tingh, wy skulle trenge aldt legomlighedt till, at wære aandellighedt vnderdanigh, paa thet at wore gierninger, oc wort leffnet kandt høre gudt til oc icke oss, oc siwnis hans gierninger oc icke wore,

✕

Saa holde oc fuldkomme wy thet Fierde budt.

Om wy ere ydmyge, lydige oc vn[C8a]derdanige for all offuermacht, oc thet aff en from, oc en godt willie, oc helst forthij at thet er gudt tacknemmelig, at saa sckeer oc serdelis naar thet kandt scke, wden all giensielssse, klaffue, och knur.

209

I thette bud besluttis oc saa alt thet som staaar i scrifften om lydelss, vnderdanighedt, reuerentze, oc vrdning mod Fader, och Moder, Konger, Offwermendt, Prelater, Prester, Gamble oc wyße mendt.

✕

Saa holde oc fuldkomme wy thet Femte budt.

Om wy ere taalmodige, mylde oc gode fredsommelige oc barmhiærtighe, oc om wort hiærte er saa klar gi[C8b]ort, medt wensckab, oc sahtmodighed at thet haffuer i sigh huercken wrede eller hadt, eller nogen haardheedt. Oc thet ickæ alsomeniste modt wore wener, men oc saa modt wore vwener, oc alle mandt.

I thette budt besluttis all then lerdom, som er y scrifften, om talmodighedt, sagtmodighedt, fred, endrectighedt, oc andre saadane dygder.

✕

Saa holde oc fuldkomme wy thet Siætte budt.

☒ Om wy ere høffuiske, rene, oc bliuge, icke alsomeniste wdi waare giærninger, men oc saa wdi waare ordt, seder, oc hiærthens tancker, ther nesth, om wy haffue oss sparlighe y madt, [D1a] dryck, søffen, oc met the personer, som medt theris omgengelse, willie, och wenskab, kunde drage oss y synd, och syndigh orsage,

☒ I thette budt besluttis och saa all then lerdom, som staer y scrifften, om blwghedt, faste, ædrughedt, affholdt sparsomheedt, gudellige bøner, wegt 210 arbejde, Oc i hues andre mode kyskhedt, oc reenhedt kandt bewaris och gemmis.

☒

Saa holde oc fuldkomme wy thet Siwende budt.

☒ Om wy ere aandellige fattighe, oc welwilige sparsomme y wor egen theringh, oc runde modt andre.

☒ Om wy ere redeboen, medt gotz, och [D1b] penninge, till at hielpe thennom som trenger, oc oss haffuer behoff,

☒ Om wy leffue for wden nydsckab, och gerighed, redeboen till, at herbere for Gutzskyld fremmede oc weyfarne fattigh folck.

☒ Her vnder besluttis alle the forbud, som ere mod Girighed, wretfanghed gotz, affled eller erfft mod aager, falsk oc swijg, skade, oc forhinder, paa wor ieffencristens gaffen eller oc forsømeisse till hans sckade

☒

Saa holde oc fuldkomme wy thet Ottinde budt.

☒ Om wy ere fredsommelige, oc haffue eenn redelig tunge, ther sckader ingen mandt, oc gaffner alle, ther oc saa for[D2a]ligher twedracth. Orsager, och fordettinger thennom som brødige ære, och altingh dømer i then beste meningh.

☒ I thette bud besluttis alt thet som er budet y scrifften. Om tysthed oc beqwem tale oc y hwat som helsth wor ieffencristens røcthe, heder oc ære, sager, rettfærdighed, oc godthedt, er angaaindis, och 211 alt thet som er forbudet om bagtall, løgen, wredelig dom, oc y hues andhre mode, wor tunghe, oc tale kand synde.

☒

Om de tw Siste budt.

☒ Tha holdis the siste budt. Naar wy ære fulkommelige, gode, oc rene, bode for giærningh, oc begeringh, oc nar wy aff ett frompt oc runt hiærte, for[D2b]smaa all timelig rigdom, och legomlig løst, forthi wy tha hwercken begære nogen mantz gotz hustrw, pige, eller dreng huilcket icke kandt dog fuldkommelige sckee, i thenne syndige werden men y then tilkommendis helige oc euige tijdt.

☒ I thesse budt biudis icke andhet ten ath wy skullæ elscke thet som er fremmet, oc almenneligt, oc icke oss sielffue Forthi thet er Christendoms kiærlighedt, ther icke Ramer sith eget beste, men andris, thet er gutz oc syn ieffncristens, hues willie hand gjør oc icke syn egen. Som Christus Jesus wor frelsermand gjorde syn Faders willie, oc wort gaffen, oc icke sin willie, eller sith gaffen.

☒ Oc forthi tha see wy, at alle sckickelige fundt, till at leffue eifther, ere kortelige besluttet, y thesse x budt, saa at [D3a] huilcken som wyl medt flyd, oc winskibelighed, fulkomme thesse budt, tha haffuer handt hwer tyme orsaghe till gode gerninger, saa at wy for then sag till tijds fordreff tørfue ickæ tage oss fore, andre fremmede oc vnyttige huerff som er at løbe fraa eth stedt, oc till et andhet, eller oc øffue seg i the giærninger, ther huercken biwdis oss aff gud eller oc kunde gaffne y fram tyden 212 Thij er thet obenbarlige nock, ath oss byudis ickæ i thesse bud, wor egen tiænniste, wort eghen gaffen, eller wy skule aff andhre noghet forhuerffue, men alsomeniste hwat wy skule gjøre, oc lade, mod menniscken, oc Gudt saa at een blyndt mandt maa ther tage oppaa, at Gudtz budt icke holdis, med then kiærlighed wy bewisse mod oss sielffue wor egen kierlighed oc gafen gifuer sig wel self oc forthi gøris icke [D3b] behoff, at hand sckall oss biwdis, wij ere doch wor egne wanner naturlighe oc alth for møget. Ther komer iw alle synd vdaff, at wy formøget, gjøre wor egen wyllie, oc ramet wort eget beste, oc forthij gøris thet meer behoff, ath draghe oss ther fraa, endt sckünde oss ther till, medt noget bud

☒ Then leffuer forthi best, som brwger Cristendoms kierlighed mod een anden, thet er y sandthed hans retthe gaffen, oc profith, oc twerdt emod, then leffuer alsomwerst, som leffuer seg til gode, oc ingen anden

till gaffen.

⌘ Thenne lerdom inde holde these x bud, aff huilcken wij kunde see, oc vnderstaa, at gantske faa menneske leffue rettellige, vdtij Guds low, oc bud. Oc y thet wy ere menniscker, tha findis ingen som rettellige leffuer, forthi wy ere wore eygne wener formøget, [D4a] oc ther med hade wy andhre

⌘

Thisse samme x Gudtz budt kortelligen vth set paa Rijm.

⌘

Thet Første.

Haff ey Gudt, mer en een
Om tw wilt wære vden meen
213 Elsck saa hannom aff hiærtens grundt
Oc holdt hans budt, y alle stundt
I hwadt tw elscker, lige met ham
Thet blwffuer thijn Gud, teg til skam

⌘

Thet Andet.

Thijn Gud skaltu altidt fyre oc ære
Medt erlig tale, oc hiærtens begære [D4b]
Skall hand wære teg blid, oc icke wret
Tha wocte teg wel, for løgen oc menet
Then som wyll gierne, liwe oc swerie
Sin egen siæl, monde handt forherie

⌘

Thet Trædie

Wiltu teckis, thijn kiære Gudt
Tha holt giærne, helligdages bwd
Som er Gutz ordt, at giærne høre
Oc ingen synd, met foracth at giøre
Oc ther till bruge, bode hender oc mundt
I gode gierninger, aff hiærtens grundt

⌘

Thet Fierde.

Nest thin Gud, ther tegh haffuer sckapth
Elsck foreldre, aff all thijn machth.
Saa foer tw alder lystigh, oc lang
Oc ewicht liff, vden sorgh oc twangh [D5a]
I foreldris naffen, besluttis the alle
Som wy forstandere, oc høffuitzmend kalde.

214

⌘

Thet Femthe.

Haff siden, aff alt thijt hiærte kiær
Thijn ieffencristen, som sidder teg nær
Thij wocthe tegh well, for wrede och mandrab
Om thu wilt bliffue, vdtij herrens wensckab.

Desligest, gjør oc medt awindt oc had
Tha bliffuer tw, med Gudt ewindelige glad.

|X

Thet Siette.

Wær kysck, oc reen, vdtij gierning, oc snack
At tw kandt findis, vden meen oc lak [D5b]
Gjør ey hord, om tw est wijss
Tha foer tw ewige loff, oc prijs
Men kantu thin mage, ickæ ombære
Tha gack y ectesckab, met heder oc ere

|X

Thet Siwnde

Gør een anden som tw wilt haffue
Tha følger teg, gott røcte till graffue
Begær forthi, aff ingen mandt
Wden thet, tw met mindhe betale kant
I huat tw faar, modt rett, oc sckiell
Tu thet for gudt, bode røffuer oc stieill

|X

Thet Ottinde

Skall tw thijn Gud, rettellige frycthe
Gack effter ingen mandz ære oc rycte
215 Thy tall aldri, om tw est from
Falst vitne, eller wretferdig dom
Bagtal, og løhen, sckall tw ey føre [D6a]
Ey heller andre thet gjør giærne høre

|X

Thet Nyende

Wyltu bliffue, vdtij herrens hyllist
Tha gjør hwer mand, sckyell oc fillist
Begær ey hans ager, engh eller iordt
Ey huß, eller noget vdt aff hans gaard
Wden thet, meth mynde kand sckee
Om tw skalt vndgaa, thet ewige wee

|X

Thet Tijnde

Wyltu tiæne Gudt, medt sandthedt oc troo.
Tha begær inttet, aff een andhen mandtz boo.
Wære sig enthen pige eller dreng
Eller Hustrw, ther gaer medt hannom y sengh.
Ellers kommer tw, y then nødt [D6b]
Som er then ewige, sorg' oc dødt.

|X

Een kort vnderwijssning paa the artickill then hellige tro indeholder.

☒ Then hellige tro summeris i trenne stycker, forthij hun indeholder the hellige trefoldigheds trenne persoener, som ere Gudt Fader, Søn, oc then Helliand, saa at huer aff thennom y thette register tilleggis besynderligh magt oc krafft. Thi er thette 216 then ypperste Artickill, oc alle the andhre ere hans tilhang.

☒ Men her skule wy først agthe, ath ther troes i twenne maadhe, først tro wy thet wære sandt ther sies om gud [D7a] som wy oc tro huadt ther sies om tyrkin, dieffuelin oc heluede, dog thet eer meer at haffue kundskaff eller een forgengelig mening, en at rettelige tro.

☒ I ander maade tro wy paa Gudt, thet er at wy saa sette loffue till hannom, ath wy icke all eniste tror wære sant ther sies om hannom, men wy oc saa forlade oss til hannom, befale oc andtwerde oss vdij hans hender och guddommelige willie. Oc paa een godt trøst, oc saa diærffue oss till ath giøre noghet met hannom, troendis vdhen all misloffue, at wy thet aff hannom kunne faa oc forhuerffue, ther wy haffue hørt predickis oc talis om, y huess made wy aldrig setthe tro eller loffue till noghet menniske, fordi saa, kunne en, Tyrckin prijsis och loffuis for oss, vdij aller beste maade, eller om wy kunne tro noghet menniske wære prijse[D7b]ligt aff syn fromhedt meth alle gode wilkaar, icke kunne wy en tha saa tro paa samme menniske, at wy vdi alle maade forlode oss ther till.

☒ Men then tro som setter seg trøstelige ind till gud, bode met lifff oc død (thi at Gud er saadan i sandhed som han sies at wære) hun giør allene en cristen mand.

☒ Oc huadt som helst wy begære vdi thenne tro, thet wydes oss, oc henne kan inthet falst hiærthe haffue, forthi hun er then sande leffuendis tro, ther thet første bud aff oss eskir oc begær, ther sier. Jeg 217 er thijn Gudt Tu skalt icke haffue andre och fremmede Guder.

☒ Oc fordi nar wi saa sie, ieg tror paa Gud. Thette ord (paa) er icke sæt wdhen sag, eller forgeffuis, wy icke saa sie. Jeg tror Gud Fader, eller ieg tror om Gud Fader. Men iegh tror paa [D8a] Gud Fader, paa Gud Søn, och paa then Helliandt. Oc saadan tro skall till inghen haffuis vdhen till Gud al ene. Oc idermere Jesu Christi guddom oc then Helliands bekende wy ther met at wy icke anderledis tro paa thennom en paa Gud Fader. Och forthi ligerwyss som ther vdti een maade, troes paa the trenne personer, saa ere the oc saa aleniste een sand Gud.

☒

Then Første part aff then Hellige troo. Jegh tror paa Gud Fader almectiste, hemmels oc jords sckabere. Thet er.

☒ Jeg wedersier dieffuelin, alle aff[D8b]guders dyrckilse, all trolldom falsck tro oc loffue, mit hob oc trøst setther ieg til inthe werdsins menniske, icke heller till meg sielff, ey till myn magt lerdom, rijgdom wijßdom, fromhet, eller huat som helst ieg eyer oc besyder. Jeg setter myn trøst oc loffue till inthe creatur, huad heller thet er y himmelen eller paa iordhen. Myn loffue setter ieg all ene, till then wbetacte, vsynlige, oc vbegybelige eniste gud, som haffuer sckapt himmell oc iord, hannom antworder ieg meg.

218

☒ Oc framdellis ieg rædis icke heller dieffuelin eller hans ondhe selsckab, forthi at myn Gud er offuer thennom alle. Icke will ieg heller dess myndhre forlade meg till Gud, om alle menniskin anthen plat forlade meg, eller och ginghe effter myn forderffue. Oc icke will ieg heller sette myndre loffue till [E1a] hannom, at ieg er arm oc fattig, wlert oc wanwittig, forsmad oc tørfftig, vdij alle ting. Icke heller dess myndre at ieg er een syndere, forthi at thenne myn tro som hun bode skall oc bør, offuergaar alle tingh huatheller the nw ere till, eller oc ey, wære seg syndt, eller dygd, oc kortelige huat som helst wære kandt, saa ath thenne myn tro forbinder seg oc meg till gud, till huilked hans første bud meg lær oc trengher. Icke begær ieg heller aff hannom nogre teghen, at ieg skall hannum icke freeste, men fastelige forlader ieg meg till hannom, dog han oc saa will forhale meg sine gaffuer oc naade, oc lenge wyll bydhe met thennom effter sin guddommelige willie.

☒ Jeg legger hannom fore huercken dag eller stund, maade eller wilkaar, men alting setter ieg wdi hans willie [E1b] aff een from oc fast tro, for vdhen all mysloffue.

☒ Effther thi han er alsom megtigst, huad kan meg tha fattis, ther han kan iw bode giøre oc bewyse meg. Effther thi han er himmels oc iords skabere, oc alle creaturs herre, hwem kan tha taghe meg noghet fra, eller giøre meg skade.

☒ Eller hwy skule icke alting komme meg till gode och gaffene, nar then er meg gunstig oc will meg godt, ther all tingh er lydig och vnderdanigh: Nw 219 framdellis effther thi han er gud, tha wed han oc saa, huad han haffuer om meg forseed oc sckicked, oc i huess made han kan alting forde oc fremme meg till gode. Oc huad som helst han wed oc will, thet kan han oc aff stedt komme Oc fordi han er myn Fader, tha will han thet gantscke gierne. [E2a]

☒ Oc ther som ieg forlader meg till hannom, oc inthe twyll paa desse stycker, tha er ieg i sandhed Guds søn, thiænere och arffuingh till ewyg tijdt, thi sckall allting hende meg effther myn tro oc loffue.

☒

Anden part aff then Hellige troo.

☒ Oc ieg tror paa wor Herre Jesum Christum, Gud faders enisthe søn, som war vndfanghen aff then Helliand, och fød aff Jomfruw Maria, pynt oc plaget vnder Pontio Pylato, kaars[E2b]fest død oc iordhet, nedderstey till heluede, och tredie dag opstod aff døde. Opfor tillhimmels, och sider hoss Gud Faders høghre syde, hueden han er oc igen wentendis at dømme leffendis oc døde.

☒

Thet er.

☒ Jeg tror icke all ene Jesum Christum at være Guds Faders sandhe oc eniste søn, fødder aff ewig tijdt, aff guddommelig natur, ther er oc wærid haffuer ewigh, vdhen all begyndelsse. Men ieg tror oc saa alting ath være hannom vnderdanig, oc fordi 220 tror ieg hannom at være mijn, oc alle creaturs herre, ther han aff guddoms magt, [E3a] haffuer skapt met syn Fader.

☒ Jeg tror, at inghen setter rettelighe loffue till Gud Fader, eller oc kan till Faderin komme, aff syn wijßdom, forstandt eller klogskaff, eller være seg huad som helst neffnis kand, i himmel och paa iordhen, vdhen formedels thenne Guds eniste søn Christo Jesu, thet er medt een stadig tro paa hans hellige naffen, fwrstelige rige oc guddoms magt.

☒ Jeg tror stadige vdhen all mysloffue, at han er vndfanghen aff then Helliandt, megh till gode, for vdhen alle mantz oc legomlig gerning, for vdhen legomlig Fader oc mantz natur. Och thet fordi at han wille reengiøre, alle theris syndige, legomlige, besmittige oc fordømde, vndfengsill, som trode paa hannom, oc samme legomlighe [E3b] vndfengsill, wille hand aandeligh giøre alsomeniste, aff syn oc Gudt Faders naturlige fry oc gode willie

☒ Jeg tror at thenne Guds søn er meg fød aff then reene oc wkrenckte møø, Maria, oc thet vdhen all brøst oc meen paa syn legomlig oc aandelige Jomfrudom, at han alle synder oc fordommelighe fødsill, bode mijn oc alle tro menniskis, skulde welsigne oc reengiøre, aff Gud Faders miskundellige forsyn oc sckicke, at the icke her effther skulde oss noghet skade.

☒ Jeg tror at hand tolde pyne oc plage paa korsid for myne oc alle theris synder, som tror oc forlader seg till hannom. Oc ieg tror at han ther met haffuer welsignedt all pyne oc plage, saa at the her effther kunde inthet skade, men møghet gaffne, fordi 221 ath the hafue met seg bode salighed oc werdschild

☒ [E4a]

☒ Jeg tror at han war død oc iordhet till at dræbe och begraffue alle myne synder, oc all tro menniskins syndher Och ydermere tror ieg, ath hans død haffuer drept all legomlig død, saa at han er nw icke alsomeniste wanmectig till at skade noghet menniske, men han er oc saa bleffuen salig oc nyttelig

☒ Jeg tror at han steg neder till heluede, at han sckulde vndertræde dieffuelin, met sith welde oc tyranne magt swig oc ondscaff, oc grybe hannom till myn oc alle tro menniskis fanghe, at han her effter schulde oss ingen skade kunne giøre. Oc paa thet han sckulde frelsse meg fra heluede, och giøre thet saa magtløst till at skade, at thet her effther skulde i mange maade gaffne

☒ Jeg tror at han tredie dag opstodt aff døde, at han sckulde meg och alle tro mennisker for føre till eeth nyth [E4b] liiff, och leffnet. Och ther met saa opwecke meg till naade, och then Helliands gaffuer, at ieg her effter sckulde icke syndhe, men tiene hannom al ene saa ath ieg opfyldt meth all naade och dygd, motte fulkomme hans hellige budt.

☒ Jeg tror at han opfoor till himmels oc annammede aff syn Fader kongelig magt oc ære, offuer Guds engle oc alle creatur. Oc ieg tror at han sidher paa Gud Faders høgre, sidhe, thet er

☒ Jeg tror at han er een weldig konge, offuer alle Guds gode creatur, som ere i himmelin, i heluede, och her paa iorden. Oc fordi kan han hielpe meg oc alle tro mennisker y all wor modtgang, oc mod alle wore fiender och vwenner 222 Jeg tror at han sckall igen komme aff himelin, paa werdsins ydeste dag [E5a] at dømme leffuendis mennisker som tha findis y liiffue, oc døde som ta ere affganghen. Oc ieg tror at han sckall alle mennisker, oc alle engle ondhe og gode, lade framlede for syn domstool (huar the sckule hannom legomlighe see) till at frelsse meg oc alle tro mennisker, fra legomlig død, sind, oc alth ont. Oc ydermere at pyne medt ewig fordømmelse, syne fyender, vwennyrc oc modstandire, saa at wy sckule ewinnelige frelsis fra

theris wold oc magt

✕

Then tredie part aff then Hellige tro.

✕ Jeg tror paa then Helliand Jeg tror then Hellige Cristhen kircke, som er Hellige [E5b] menniskis samfund. Jeg tror oc saa synds forladelse legoms opstandilse oc thet ewige lifff Amen.

✕

Thet er.

✕ Jeg tror icke alsomeniste then helliand, at wære een sand Gud, met Fader oc Søn, men oc saa oc inghen kan wære met Gud Fader, eller oc komme til hannom, formedels Jesu Christi pyne oc død, eller huad som helst sagd er om Christo Jesu, eller oc kunne forhuerffue noghet aff desse sagde tingh vdhen then Helliands krafft oc naade, formedels huilcken Helliand, Fader, oc Søn, wyle meg oc alle tro menniscker paa tage, opwecke, kalde, och drage, 223 formedels oc in Christo giffue lifff, oc giøre meg Hellig oc aandelig, [E6a] oc saa lede meg till Gud Fader, fordi han er then som medt Gud Fader formedels Christum oc in Christo all ting forarbeyder oc giffuer lifff

✕ Jeg tror at her paa iorden y huore wyd hun er, er alsomeniste een menig Christhen kircke, som icke andhet er, en alle Hellige menniskis samfun, ther ere tro oc retferdighe her paa iorden, oc hun er forsambled, styrckedt, oc stadfest, aff then samme Helliand oc formedels hannom regeris oc øgis hun daglige, aff samme kirckis sacrament, oc Guds ord.

✕ Jeg tror oc saa, at inghen kan worde salig, vdhen han findis i thette samfund, oc er eendrectig oc eensindig met then Hellige kirke, vdi een sand tro, samme Guds ord, Sacrament, haab oc kerlighed. Jeg tror oc saa, at inghen Jøde eller Hedning kan bliffue sa[E6b]lig met samme kircke, vdhen han drager seg indt met hende, oc blyffuer henne lyg y alle maade.

✕ Jeg tror oc saa at alting er menig i thette samfund oc christendom, oc huer mantz gods oc got er saa almenneligt, at thet er vnder inghen, mantz besynderlige magt oc herredøme, och fordi tha tror ieg, at alle menniskis bøner oc gode gerninger y thette samfund, sckule komme meg till hielp, oc wære paa mit wild, oc styrke meg bode y min lifffs tijdt, oc paa myn døde dag.

✕ Jeg tror oc saa, at y thetthe samfund oc y thenne menighed er synds forladilse och inghen andhen stedt. Oc for vdhen thenne menighed tha kan inghe gode gerninger, i huore store och manghe the ere 224 gaffne till synds forladelse, Oc ydermere tha tror ieg ath y thette samfund, tha kunne inge syn[E7a]der nar the ladis, y huore store oc mange the ere, hindre samme synds forladelsse, men hun altid bliffuer y huor som helst thette besynderlige samfund bliffuer Huilcked Christus och saa haffuer befalt, oc giffuet syne nøgle, thet er magt till at løsse oc bindhe Ther han saa sagde, huad som helst y løse paa iorden, thet skall wære løst y himmelin. Saa sier han oc saa besynderlige till Sanctum Petrum, ther met at betegne thette besynderlige samfund och mennighed, huad som helst then løser paa iorden, thet sckal wære løst y himmelin. etc.

✕ Jeg tror døde menniskis vpstandelsse, vdi huilcken then helliand skall opwecke alle legomme, thet er, alle menniscker ondhe oc gode, huert wed sith legomme oc natur, saa at thet samme legomme som war dødt, begraffuet, [E7b] fortærid, oc y atskillige maade forgiort, thet sckall faa lifff oc igen komme.

✕ Jeg tror effter then opstandilse, alle hellige menniskis tillkommendis lifff, oc syndige menniskis ewig pyne oc død.

✕ Om alle desse stycker haffuer ieg inghen mysloffue, oc inthe twyll, ath the sckule iw alle fulkommis och scke, aff Gud Fader, formedels hans Søn Cristo Jesu wor herre, vdi oc met then helliand, fordi thet merker Amen. Thet er, at desse stycker ere sandhe, wdhen twyffell, vdi wisse oc god loffue.

225

✕

EEen kortvnderwijsningh paa the Siw bøner som Pater noster indeholder och først aff [E8a] hennis fortall ther saa lyder Wor Fader, thu som æst y himmelin. Thet er.

✕ O Almegtiste Gud. Sidhen at thu aff thin vbegribelige miskund oc gode willie haffuer icke alsom eniste

vnt oss, men och saa budhet och lært oss, met thin eniste oc kærste Søn wor Herre Jesu Christo, at wy sckule icke all ene tro teg at wære wor Fader, aff thijn eenbaarne søns detthingen oc werdsckylde, men oc saa, ath wy [E8b] ma triggelige kalde teg wor fader, dog at tw aff tilbørlig ret motte wære oss arme sindere, en streng, oc en hard dommere, thi at wy haffue saa ofte, och saa swarlighe syndhet mod thijn Guddommelige oc allerbeste willie

✠ Tha beder ieg teg at tu aff then samme miskund oc gode willie, giffuer vdtij wort hierte een stadig loffue till thijn fæderlige kerlighed. Oc at thu lader oss fornymme wdi wort hiærthe aff then Helliands insckud, thenne behaffuelige giede, ther oss giffuer een vskyllidig oc eenfoldig tryghed, saa ath wy maa neffene teg Fader, elscke, bekende, oc paa kalde vdi all fare, och nød, thet aff een giede fuld hw, oc hiærthe

✠ Jeg beder thu wilt oss saa bewaare at wy altid motte bliffue thijne søner oc thet aldrig forsckylde, ath thu wor kiærsthe Fader, sckalt bliffue oss een [F1a] streng, oc een hard Herre, saa at wy, icke heller 226 bliffue thyne vwenner, ther nw ere thyne fry sønner, oc arffuinge.

✠ Thet er teg icke heller nock aff thin godhedt, ath wy kaldhe tegh Fader, men thu wilt oc saa at wy sckule tegh neffne wor Fader, at wy met eendrectig bøn sckule for alle bede,

✠ Thij giff oss till huer anden een broderlig kerlighedt, at wy i sandhed kunne fornymme, thet wy ere huer anders brøder, oc systre, och at thu æst oss een menig oc barmhertig Fader. Oc saa bede for huer andhen indbyrdis, som kødelige brøder tale huer anders beste, till thæris kære Fader.

✠ Then naade giff oss at inghen athspør sith eghen gaffen, oc ey heller hoss teg, glemmer een andens behoff, men at wy kunne elske huer anden, aff een brøderlig kærlighed, som sammeligt [F1b] er, y mellom Guds eyne børen, først affleggendis had, affwynd, oc splidactighed. Oc sidhen kan thet sckee, ath wy aff hiertens grund sie icke nw min Fader, men wor Fader. Oc effther thi at thu æst ingen legomlig, eller iørderigis Fader, ther wy see kunne. Men thu æst y himmelin een aandelig Fader, ther bode er wiss vdhen al twiffel oc ey heller kan nogen tijd døø, oc icke haffuer thu heller then brøst ther legomlige Fædre haffue, som seg icke kunne hielpe, aff theris nød oc trengsil, aff huilke wy kunne sckønne, at thu vbegribelige oc mangefold æst, een bedre fader en the ere, oc helst fordi, ath thu biuder oc lær oss, at wy for thyn sckylde motte forsmaa timelig Fader, fæderne land, rigdom, wenner, slegt, oc foreldre. For thenne sagh kære fader, benaade oss ther meth, at som thu æsth [F2a] wor 227 Himmelscke Fader, saa ladt oss wære thyne Himmelscke børen.

✠ Giff oss fordhi then lerdøm, ath wy ingen ting achte, oc sckøde, vden thet Himmelscke arff, ther er wor enisthe siels salighed, at thette forgengelighe fæderne land oc iørderigis arff, ther oss saar behindre, oc omfalde, sckulde icke gjøre oss theris lighe iørderighis børn, at wy kunne aff alt wort hierthe oc synd, y sandhed tale oc sye. O tw wor Himmelscke fader, oc at wy motthe saa sennelige bliffue thine Himmelscke børn.

✠

Then Første bøn. Tith naffen sckal Helligt giøris. Thet er. [F2b]

✠ O almechtiste Gud, wor allerkærste himmelscke Fader, thit Hellige oc guddommelige naffen, nw i thenne thijt oc i thenne vsilheds dall, desswær y mange maade forhaaynis, oc foractis, ocwbluelige beskendis, oc brugis vdi mange stycker, teg till inghen ære, men till stoor wanære, forthi thet brughis till synd oc ondsckab, oc thet er nw saa almeneligt, at alt thete fwle werdsins leffnet, maa tilbørlige kallis tith hellige naffns spot, oc haanhed.

✠ Giff oss fordi thijn guddommelige naade, at wy alle the ting rnotthe fly, som icke forde, eller fremme tith hellige naffens loff oc ære, oc lad all troldom dieffuels konst, vcristelige ynscker, bøner, oc paakall, snarlighe forgaa, lad oc saa all beswæring, oc formanilsse, segnilse, oc wyelse, ther dieffuelin och 228 andre creatur tryllis medt, formedels [F3a] tith hellige naffen affleggis, oc worde till inthet.

✠ Wdelt aff wore hierther all falsck loffue med huilcke wij anthen sette wredelige loffue til noghet creatur, eller oc misloffue till tegh. Fordryff oc saa snarlige alt Kettery, falsck oc wrangh lerdøm, ther brugis falskelighe vnder tith naffens hembling, oc orsage, ladt heller inghen bedragis, eller beswigis aff noget betackt skalckhed, wære seg anthen om sandhedt, hellighedt, eller retferdighed, huilcke betackte stycker øgensckalcke pleye at bruge.

✠ Lad heller inghen dierffue seg till at swerie om tith naffen, eller oc bruge thet y swyg, falsckhed, oc løgen

✠ Bewar oss fra alle falscke haab, som oss kan fore komme, oc sckiule seg vnder tith naffen, bewar oss oc saa fra en aandeligh høgferdighed, som er een [F3b] forfeng begæring till werdsins heder oc ære, at wort rygte sckall komme wdi ære, acht, oc vrdening.

✠ Oc i all far, oc modgang, tha giff oss thet indskudh, ath wy kunne paakalle tith eniste naffen, oc ath wy thet icke heller glemme vdi wor døtz tijdt. oc all wor conscienzis trengsill

✠ Giff oss oc saa then naade, at wy vdi alle gode gerninger oc gode ord, alsomeniste loffue oc pryse teg, icke begærinde ther fore wor eghen priss, eller oc oss eet stort naffen, men alsomeniste thyn ære fordi all ære loff oc pryss hør teg till

✠ Bewar oss oc saa fra then fordømmelige synd som kallis vtacknemmelighed, oc lad andre mange optendis till dygd, aff wort leffnet oc gode gierninger, saa at the ther fore kunne loffue oc pryse, icke 229 oss, men tith hellighe naffen. Lad ingen heller faa orsage aff [F4a] wor synd, till at foracte, och forhaane tith hellige naffen, eller at formynscke tith loff.

✠ Bewar oss at wy icke noget begære timeligt eller ewigt, vden thet kand komme tith hellige naffn till heder oc ære oc ther som wy andhet gjorde, tha lad oss icke wordhe bønhörde wdi wordt geckery.

✠ Oc saadant eet leffnet giff oss, at wi y sandhedt motte bliffue tynne søner at thit faderlige naffen, skulle oss icke falsckelige bekomme, ther som wy kalle teg Fader, oc wy syndis dog icke at wære thine børn.

✠

Then andhen bøn. Tillkommendis worde tith ryge. [F4b]

✠ Thette arme werdsins leffnet, er eet ryge till all synd, oc ondsckab, och haffuer then ondhe aand till herre, oc høffding, som er een mesther, oc eeth hoffuedt till all synd, oc ondskaiff

✠ Men tith rige er eth herre dømme till all dygd, oc naade Oc thijn alsom kiærteste søn Jesus Christus hoffued oc begyndelsse till all naade, er een herre offuer samme rige. Oc forthi hielp oss aller kiærteste fader, til saadan dagtinghen, at wy motte komme vnder tijdt hyllist, oc naade.

✠ Oc først offuer altingh, tha giff oss en stadig tro till Christum Jesum, oc eth fast haab oc loffue, til thin miskund mod all wor syndige Consciencis krankheed, oc een meenløss kierligheed mot teg, oc alle mennicken.

✠ Bewaar oss fraa all misloffue, mishob, oc had, 230 ther oss kandt fortabe, oc [F5a] lad oss fly vkysckheds fwle begeringh oc vnd oss at elscke iornfrudom, oc all reenheedt.

✠ Frels oss fra all twedract, orloff, kiff oc trette, oc giff oss the dygder, ther høre tith rige till, som ere fred, endrectighed, oc sagtmodighed.

✠ Och lad huercken wrede, eller nogen anden hordthed regnere blant oss, men enfoldig mildhed, cristentro, oc loffue wensckab, beqwem lystigheed, oc gotheedt.

✠ Lad icke heller noghen vsckickellig fortørneisse, eller anden siels kranckhed faa machth rnet oss, men giff oss al tijdt lyst oc glæde, affthijn naade, och misckundelige gierninger

✠ Oc met fa ord, lad oss all syndt saa fraa wendis, at wy opfylte med thin naade, medt alle dygder oc gode gierninger, kunde bliffue tit herredømme [F5b] oc Rige, paa thet at alt wort hiærthe siell oc sindt, medt all wor macht, och styrcke, vdwortis och indwortis wille lade seg aff teg regeris, till ath thiene teg, tine bud, oc thijn willie, oc icke seg sielffue, legommeth, dieffuelin eller werden.

✠ Lad oc thette tijth rige saa begynt, daglige øgis, forbædris, fordis oc fremmis, at wy skule icke offerfaldis, oc bedragis, aff then suige fulle ondsckab eller aff lædie till thet som got er. Och ath wy skule icke atter omwendis, oc falde till bage

✠ Oc forthi giff oss macht oc styrcke, oc een stadigh acth, ickæ alsomeniste at begynde eet gott leffnet, men oc saa at framgaa, oc fulkomme thet som begynt er, som propheten syer. Herre opliws myne øgne at ieg icke faller wdi søffne, eller bliffuer trett, 231 oc keed vdtij [F6a] thet gode leffnet, leg haffuer een tijdt begynt, paa thet at myn fiende, sckall icke komme migh vndher syn macht igien.

✠ Lad oss oc saa bliffue framturinde at thit rige som wentindis er effther døden, motte komme oc beslute thette rige, sorn tw nu haffuer vdi oss begint

✠ Frels oss fra thette farlige, oc syndige leffnet, oc lad oss begere oc elscke thet tilkommendis liff, oc hade thette neruærindis.

✠ Giff oss oc thet hiærtte, ther kandt meer begere døden, en hannom redis

✠ Wendtoss fraa thette forgengellige liffs kiærlighed, oc syndige besøring at thit rige wdi oss kand saa y alle

mode fulkommis. [F6b]

✕

Then Tredie bøn wdtij Pater noster. Worde thyn willie her paa jorden. Som hand err y Hymmelen.

✕ Er thet saa ath wor wyllie lignys modt thyn wyllie, tha kand hand icke ware godt, men altid ond.

✕ Thijn willie er icke all ene god, men altsombest, oc forthij bør hannom offuer alth bode, at elsckis oc begæris.

✕ Thij miskunde teg offuer oss. O aller kærste fader. Oc ladt ingen tingh sckee effther wor willie, [F6a]

✕ Giff forthi oc lær oss eet gott oc stadigt taal, naar som woer willie encten spyldis, eller forhindris.

✕ Lad oss icke fortørnis, eller røris til wrede, nar som noget tyer, eller taler, gjør, eller lader, thet som oss er y mott lad oss icke ther fore maledide, eller 232 klage, raabe, eller buldre, men vnd oss ath wære saa stille, at wi huercken dømme nogen, eller oc besckerme oss sielue.

✕ Lad oss oc saa ydmyggellige fordrage thennum, alle som ere oss y mod, oc saa platt offuergiffue wor egen willie ath wy kunne thennom loffue, welsigne, oc gjøre got, ligewijss som the ther medt fremende thijn allerbeste oc retferdigste willie, y modt wor syndighe willie, oc begering,

✕ Giff oss then naade, at wy all kranckhedt, fattigdom, foractilssse, pyne, pla[F6b]ge oc modgangh, kunde welwillige taale, oc fordrage, saa at wy kunde kende wære thyn willie, at wor willie pynis oc plagis.

✕ Vnd oss oc saa at fordrage alle wret oc offuerlast. Oc forthi lad oss aldrigh heffne, eller gjøre ont mod ont, eller oc bruge macht modt wold, oc offuerlast

✕ Men lad oss heller glædis aff thijn willie, ther tillstæder saadan modgang Oss till salighed, saa at wy ther faare kunde wyde teg tack, loff oc, ære.

✕ Oc hender oss noget ont, eller nogen vlycke, tha lad oss icke hende legge dieffelind till, eller onde menniske, men thijn Guddommelige willie, ther alltingh sckicker oc tilstæder, at wor syndige willie sckall forhindris, oc hellighed forøgis, vdtij tith rige.

✕ Vnd oss oc saa med glæde, oc en got willie, at døø, oc anname døden gant[F7a]scke gierne, effter thijn willie, ath wy sckule icke bliffue teg vlydighe, medt retzle oc vtaall.

✕ Lad icke heller nogre aff wore lemmer, regeris effther theris lyst, oc begæring, wære seg øye, thunge, hiærte hender, eller føder. Oc lad oss icke heller bliffue theris begæringh vnderdanig, men at wy kunne 233 aff tegh gribis, oc fangis. Oc i thine fengsell søndher brydis.

✕ Gæm oc bewaare oss fra all then willie, som er ond, falsck, forthreeden, forherdet, haard oc stum.

✕ Oc giff oss een tilbørlig lydeisse, een fuldkommelig oc en fry hw, och sindt y alle tingh legomlige, oc aandelighe ewige oc forgengelige.

✕ Bewaar oss oc saa for thendt leede synd bagtall, saa at wy ingen beklage eller befføre, paa rycte, eller naffen [F7b]

✕ Lad oss icke heller vredelige dømme om nogen, oc ey heller nogen foracthe till ondhe

✕ O huad bagtall er en stoer synd, oc een swager plage, thy bede wy teg ath thw wendher oss samme synd fra, ath wy teg icke misteckis aff hende

✕ Oc see wy nogen menniskis brøsth ther oss misteckis, vnd oss at wy kunde hende skiule, hemble, oc beteke, oc hende klage all ene for teg, beffalindis all heffen vndher thyn willie

✕ Oc vnd oss saa ath forlade waare sckyldenær, ther oss bryde y modt, ath wy oc saa kunde haffue medt ynck offuer thennom, oc theris ondskab.

✕ Lær oss saa at rettelige kende, thet ingen kand oss sckade medt myndhre, end haffuer iw for thit ansigt giordt seg sielffuer møget større sckade, paa thet, wy kunde meer røris till miskund [G1a] offuer hannom, end till wrede, oc hannom meer begræde, end tencke paa heffen,

✕ Lad oss icke forthij glædis y theris modgang som oss haffue antten forthørnet, eller standnet y mod, eller

y hues mode, the kunde oss mysteckis.

✠ Oc ladt oss icke heller bedrøffuis aff theris framgang oc lycke.

234

✠

Then Fierde bøn. Giff oss i dag wort dagelige brød. Thet er.

✠ Thet brød som spyser Sielen, eer wor Herre Jesus Christus

✠ O tw hemmelscke Fader, giff oss forthi then naade, at Cristi leffnet, ord, oc tale gierningh, oc pyne, motte oss oc [G1b] all gantscke werden læris, ther till, at vnderstaas, oc beholdis

✠ Oc wnd oss at haffue al Jesu Cristi tale, gierningh, och leffnet, till eet spegill, oc eet krafftigt exempell

✠ Giff oss thenn naade, ath wy kunde oss trøste, oc hwgsuale, y all wor sorg, oc modgang, aff hans hellige død oc pyne.

✠ Oc lad oss med en stadig tro offuer wynde wor død, met hans hellige død oc pyne, oc vndt oss at wy motte wforfærede følge then allerbeste høffding oc leedsagher, till eet andhet lifff, som ewigt er.

✠ Giff oc then naade, at alle the som lære oc predicke thine ordt, motte thennom met gierningh fuldkomme, seg till salighedt, oc andhre till exempell, oc gott effther sywn, oc saa wdhen all brøst lære fraa segh thyne ord, oc Je[G2a]sum Christum offuer all gantske werden.

✠ Oc framdelis, at alle the som høre thine ord, kunde rettellige lære Christum oc ther aff bædre sig, oc daglige øgis y dygd oc godthed

✠ Oc at tw wille thet oc saa mydelige giffue, oc vnde, at all fremmet lerdøm wdthij hwilcken, Christus icke læris, motte fordriffues aff thijn hellige kyrke.

235

✠ Miskunde teg offuer alle Bisper, Prester, oc thennom som ære besynderlige wigde till Guds Embede, oc offuer alle forstandere, at the motthe oplywsis medt thyn naade, till at rettellige lære oc regere bode medt tilbørlig lerdøm, oc Cristelige exempell.

✠ Bewaar oss saa fraa ketterscke, oc splydactige lerdømme, at wy wdtij alle maade, kunde endrectige bliffue, som [G2b] wy forsamblis vdtij eeth dagligt brøt thet er vdtij een daglige lerdøm, oc Jesu Christi ord.

✠ Bewaar oc alle thennum, som haffue een sckrøbelligh tro, och loffue till teg, oc thijn hellige lerdøm, at the icke falde, oc fare wyld, bedragne aff onde Prelaters oc forstanderis fule leffnet oc forgifftige exempell.

✠ Lær oss aff thyn naade at wy sendelige, oc som tilbørligt er kunde betenke Jesu Christi plaghe, oc pyne, oc hende wdtij wordt hiærte begribe, oc sammelige ther effther at sckicke wort leffnet, oss till salighedt.

✠ Lad oss icke heller paa wor yderste tijdt ombære thet hellige oc sande Jesu Christi legomme.

✠ Lad ocsaa alle Prester, tracthere, oc bruge thet werdigge Sacrament, som tilbørligt oc sømmeligt er, all cri[G3a]stendømme till gode oc gaffn.

✠ Oc lad meg oc alle Cristen menniske y tymelig tijdt annamme, oc bruge thette aller helligste Sacrament, oss till salighed aff thyn naade

✠ Oc meth faa ord, giff oss wort daglige brød, at Christus kand wære met oss oc wy ewindellige met hannom, paa thet wy kunde met ære bære wort naffn, effther thy wy kallis Christen folck, aff Christo

236

✠

Then Femte bøn. Forlad oss wor sckylt oc brøde, som wy forladhe waare sckylidenær.

✠ Thenne bøn haffuer tegen oc wilkaar medt segh, som er ath wy sckule først forlade waare sckylidenær, thet er [G3b] thennum som modt oss syndet haffue, oc nar wy haffue thet giordt, tha maa wi syden saa sye, forlad oss nw wor sckylt oc wore synder. Tillforen y then tredie bøn wor begærid oc bedet, ath Guds willie

sckulle scke oc fuldkommis, ther will at wy altingh sckule fordrage, met eet got taall, icke at giøre ont mod ont icke heller at heffne wor ouerlast men at gøre thennom got, som oss gjør ont effter wor himmelske Faders exempel ther lader syn sooll vprinde, offuer onde menniscke oc gode, oc hand ladher reyne bode offuer thennom som ære tacknemmelighe, oc vtacknemellige

✠ Thet bede oc begere wy nw, o Fader at tw wilt hwgsuale wor Conscientzie, bode nw, oc y wor døtz tijd, ther nw saare besckrickis for thyn strenghe oc forferlige dom, aff the synder som hun nw fore seg haffuer. Oc tha mø[G4a]get meer nar døden till stundher

✠ Giff oss forthij thijn fred, vdy ware hiærter, at wy motte med glæde wenthe thijn dom.

✠ Gack icke heller y retthe medt oss effther thyn strengedom, thy at ingen kand tha findis wsckyllig, och retferdigh, nar tw bruger thijn strengthedt, oc tilbørligh rett.

✠ Lær oss allerkærste Fader, ath wy icke forlade, 237 eller trøste oss aff waare gode gierninger, oc werdsckyld, men at wy plat kunde oss indgiffue til thinn w endelige, oc vbegriffuelige miskund meth een fast och stadigh loffue. Lad oss forthij icke falde vdtij mißhob, aff thette wordt fule oc syndighe leffnet, men heller giff oss then tro, ther wy met wide kunde, thyn miskund ath wære bode wydere oc sterckere, en wort leffnet, y hwor dant thet wærid haffuer.

✠ [G4b]

✠ Hielp oc saa oc styrck alle menniskis Consci-

✠ entzie, ther y syn døtz tijdt ære wdtij mißhobs fare, eller betagne medt noghen andhen swaager frestilse, oc besynderlige then. N. eller then N. Mißkunde teg och saa offuer alle the siæle, som ere wdij sckiersyld, och besyndherlige offuer then. N. eller then N.

✠ Forlad bode oss oc thennom al wor sckyild, werdis oc saa till at saa trøste thennom, at thee motte annammis, y tijdt hyllist, oc wensckab

✠ Giff oss aff thijn godhedt, y modt wort onde, som tw haffuer oss bwdet at giøre gott mod ondt

✠ Affstyr oc forhyndre then forferlige lackere dieffuelind, ther alltijdt bode klager oc forøger waare synder, bode nw oc paa wor døtz tijme, oc ther till y alt wor Conscientzis nød, oc trengsyll [G5a] Som at wy oc saa foruare, at y waare klagemaall, sckall inttet menniskis synd meer øgis, eller wydere wdsyes, endt hun y sandhedt er.

✠ Oc døm oss icke heller effther hans klagemaall, eller wor arme Conscientzis knur, ther icke heller will tye wor brøst.

✠ Oc hør icke heller wore vwenners oc modtstanderis røst, som oss forklage hoss teg, nat oc dagh, 238 ligher wijss som wy icke heller wille thennom høre, ther andhre for oss belacke oc beklage.

✠ Tag aff oc fraa oss waare synders, oc Conscientzis alsomswariste tinge Oc byrde saa at wy aff thijn miskundheds glædige loffue aff alth wort inderlige hiærte, kunde fordraghe lijff, oc død pyne oc all modgang.

✠

Then Siette bøn. [G5b] Leed oss ey y frestelsse. Thet er.

✠ Wy frestis aff trenne, legommet, werden, oc dieffelind

✠ Oc forthij bede wy teg wor aller kiærste Fader, giff oss thijn naade, ath wy kunde twinge legoms lyst oc begæring, lad oss stryde oc standne y modt legommens offuerflødige attraa, till mad, dryck, søffen, lædie, och orkeløsshedt, lad oss twinge legommet, oc giøre thet vnderdanicth met faste, oc sparsom tering, y mad, klæder, søffen, Ro, oc hwile, wecht, oc arbeide, at samme legomme kandt wære beqwempt och redebon till gode gierninger.

✠ Benaade oss oc saa, ther medt ath wy motte korsfeste medt Christo alle legommens syndige begæring, till wkysckheydt oc all wkysckheyds orsage [G6a] Oc saa dræbe samme syndher, at wy sckulde thennom her effther icke tiene eller oc giffue thennom noget samtycke.

✠ Vndt oss oc then naade, ath nar wy see noget deylict eller sckønt menniske eller andhre deyliche 239 belede, oc creatur. at the icke bliffue oss orsage till syndt eller frestelsse, men at wij heller kunde ther aff faa orsage till at elscke kysckhed oc reenhed. Oc at loffue teg wdtij thijn gierningh, oc thyne creatur

☒ Oc er thet saa at wy høre nogen whøwisckhedt, oc vbeqwem tale, oc ther aff wdtij wort legomme fornymme nogen syndig lyst, oc behaffuelighed, lat oss icke ther frygdis och glædis vdtij, men alsomeniste wdij tith loff, oc thin ære.

☒ Bewaar oss fraa then aldsomstørste syndt gerigheyd, oc fraa all begæ[G6b]ringh till werdzens rigdom

☒ Giff oss oc saa then naade, at wy icke atspørie werdzens heder oc ære, welde eller machth, eller och theris begæringh oc samtycke.

☒ Bewaar oss oc saa at thenne verdzens falsck oc swijgh, medt syn bedrægelige sckønheedt, och andhen synds orsage drager oss icke till at tiene sigh

☒ Bewaar oss oc saa at wy icke falde y wdtaall, heffen, och wrede, eller y andre synder aff thenne werdzens ondsckab, vselheidt oc armodt.

☒ Ladt oss oc saa forsmaa werdzens løgen, betacktheydt, swijg, lyffte, och falsckhedt, Oc medt faa ordt, ath wy kunde for sye all werdzens ting, onde oc gode, som wy loffuet haffue wdthij wordt døb, oc at wy fæstellige motthe bliffue, y samme act oc lyffte, och ther vdtij daglige forbædris. [G7a]

☒ Bewaar oss fra dieffuels indsckud at wy icke giffue samtycke till homod ther wy medt andre forsmaa, oc møget achte oss sielffue, aff wor rigdom, slegt, macht, wijßdom, lerdom, sckabningh, oc andhre thine gode gaffuer.

☒ Bewaar oss oc saa, at wy icke falde vdtij had oc awindt, for nogen sagh y huor stor hun wære kandt.

240

☒ Bewaar oss oc saa at wy icke acthe eller sckøde noghen fræstelse, om tro eller myßhob, medt hiærtens samtycke, wære seg nw y liffue, eller och siden y wor døtz tijdt.

☒ O tw hemmelscke oc allerbeste Fader, wer thennom gynstig oc god, ther stryde oc arbeyde emod saa manghehonde fræstelße. Styrck oc trøst thennom, som en nw staa, oc opreysse thennom som ligge oc ære falden

☒ Oc korttelligen bede wy teg, ath tw wille oss med thijn naade saa bestyrc[G7b]ke, at wy i thette syndige och farlighe leffnet, ther er besckelt met saa daglige fiendher, som aldri lade aff at figte, motte aff een fast oc from tro mandnellige stryde, oc syden annamme och faa then ewige krone

☒

Then Siwnde bøn. Men frelss oss fraa onth

☒ Thenne bøn beslutter bode pyne oc heffn. Som then hellige kircke och saa beder, y syne obenbare bøner om gangdage, oc mod andhre høytidher

☒ O Fader frelss oss fraa thijn ewyge wrede. Oc helffuedis pyne. Frelss oss fraa thijn strengedom, wdtij wor døtz tijdt, oc paa then yderste domme dag [G8a] frelss oss fraa een bradt, oc wbeseedt dødt.

☒ Bewaar oss for waade aff wandt, yld, vwæder, oc torden.

☒ Bewaar oss fraa hunger oc dyr tijdt.

☒ Bewaar oss fraa feyde, oc mandrab Bewaar oss oc saa fraa thijsse sware plager oc sywgdomme. Som ere Pestelentze, Pocker, och andhre saadane plager.

241

☒ Bewaar oss fraa alt ont, oc all legomlig trengsell, dogh saa ath tijdt naffen kand æris y alle thijsse ting, tijth rige till øgelsse, oc thijn Guddommelige willie till forwarsill oc fulkommelsse.

☒

Amen.

☒ Lad oss forwerffue alle the stycker thesse bøner ære begerindis, och thet [G8b] wdhen twiffuell, oc lad oss icke ther om haffue nogen misloffue. Men meer at wy her aff kunde worde bønhorde, at thijsse stycker kundhe wære sande och wysse, saa sye wy alle met glæde Amen Thet er sandt oc wist, fast oc stadfest [Træsnit forestillende Jesu Opstandelse] [H1a]

|X

Een korth lerdom och predickin, huore wy skule rettelige, oc fructsommelige beløbe Jesu Cristi død oc pyne, sckifft wditi Femthen parther.

|X

Første parth.

|X Saa betencke mange Jesu Christi død oc pyne, ath the optendis til stort hadt, oc wrede modt Jøderne. Oc ther till medt forfølge then arme Judam, met spotscke ordt oc forsmade wijßer. Oc y saa [H1b] maade meene the ath giøre wor herre fyllist, som the oc saa haffue een legomlig barmhertighedt 242 oc medynck, offwer andhre menniske ther pynis, och plagis, nar som the fordømme, oc maledide theris wolsmend, oc Tyranner ther thennom plager. Dog at thet eer meer at haffue amyndelsse aff Jude oc Jøderniss ondsckab, en ath haffue en Cristellig medtynck antthen offuer Christi, eller noget andet mennisckis pine oc modgang,

|X

Anden parth.

|X Mange haffue och saa, aff Jesu Christi pynes affmyndelsse, nogen betegnet fruct oc nytte, oc besynderlighe then snack, som tillegis Sancto Alberto, oc saa lyder. Een tijdt ath betencke wor herris pyne, oc saa medt een føue [H2a] acth, thet er bædre en at faste eth helt aar, eller och huer dagh lesse een heell Psalter. Och the bode tro och efftherfølghe mange simpell menniske. Oc fare dogh wild aff Gudtz rettferdige dom, y modt wor herris døtz oc pynis sande fructh, forthi at the ath spørre, theris gaffen, och profith. Oc for then sagh føre the altijdt medt sigh, oc haffue hoss seg, beled, bøger, breff oc korss Oc mange oc saa mene, at the aff these tingh, skule wære frij, oc frelsse fraa wandt, yld, swerdt, redsle, och alle andhen fare, ligerwijss som Jesu Cristi pyne skule icke meer wære, en eth exempel till at lyde pyne oc modgangh hwilcket som er hennis rette, oc naturlige krafft.

|X

Tredie parth [H2b]

|X Summe haffue och medt Christo stor medtlydelße. Oc offuer hannom stor medtynck. Oc forthij 243 begræde the hannom medt ynckellige, graadt och klage, ligerwijss som eth andet wscopylligh menniske, ther w redelige offuer faldis, som the qwinder giordhe ther fulde Christum vdaff Hierosalems by, oc till korsidt. Men at thet wor hannom icke tacknemmeligt, gaff hand merckellige till kende, ther hand straffuede thennom och sagde, y Hierosalems qwinner, græde icke offuer meg men offuer edher sielffue, oc edre børn Aff thette slag ere the predicke fædhre som medt vdtij Passyn ther ewangelisteene schriffue, giøre, oc dicthe, een wandringh till Bethaniam, met mange omslag, oc møget sette y blandt aff iomfrw Maries drøffuelsse. Och ther medt gaa the saa wyth wd, at the kun[H3a]de neppellige igien komme, oc for then sagh forhalis Passyn saare lenghe. Huad heller thet er giordt till at søffwe, eller waage, thet kenne Gudt Til thette flag lyde och the folck, som lære at sckillige fruct aff thet hellige messe embede. Oc forthij meen simpel folck ware nock y huor Messyn høris, eller holdis. Oc thet haffuer thennom lerd nogre mestere, ther bescriffue mange stycker om thet Hellige Embede. Oc Messyns werdigheedt, ther the dogh sielffue icke forstaa. Dog at hun er ick alsomeniste sckicked for syn werdighedz sckyll, men oc saa, ath hun sckall oss werdige giøre, oc besyndherlig er, hun sckicketh till at haffue een amyndelsse aff Jesu Christi død, och pyne. Oc forthij ther som thisse tingh forsømis. Tha bliffuer Messen oss een wfructsommelig gierningh, y huor got [H3b] hun er aff syn egen natur. Hwat kunde thet gaffne migh, ath Gudt waare Gudt nar som hand icke waare mijn Gudt. Huat nytte er thet at madt er gaffenlig oc

244 sund. Nar som handt icke giffuer oss sundhedt eller er oss gaffenlig. Thi er thet fare wert, at wy aff mange Messer icke worde thess bædre. nar wy icke at spørre Messens sande och rette fructh.

|X

Fierde parth.

|X Sa beløbe och somme wor herris død oc pyne, ath nar the offuertencke Christum, oc hannom besckode,

tha forbistris, the oc saa forstyrilis, at the møste bode hiærtte oc mod, huilcken forfærilse ther burde meer at komme aff Gudtz wrede, oc hans vwendelige strengthed offuer syndher, oc syndighe [H4a] menniscke, aff huilcken Gudt er saa hardt oc rettferdigh, at hand icke wille giffue syn aller kiæriste och enisthe søn, mennisckens køn, vdhen hand skule thet købe saa dyre medt sijn horde død, oc bytter pyne, som hand haffde till forn tald y giemmen Prophetens mundt oc sagd. Esaie. liij. For mith folckes synd haffuer ieg slaget hannum Effther thij at Sønen er saa medtfaren, huad kunde wy tencke ther sckall hende thennom som ere syndere, Och forthy tha findis her y blant vden all sckympt, eet strengt oc wsyelict alwer. huor saa stor, ath saa wbegriblig een persoon bliffuer menniscken saa gynstigh, at hand will for hennis sckylt bode pynis oc drebis. Oc forthij ther som wy dybelige betencke, at Gud faders søn oc ewige wijßdom taallde død oc pyne, tha maa wy forfæris, oc mø[H4b]get thess meer at wy offte betencke, oc beløbe samme pyne

245

✕

Femte parth.

✕ Thi skule wy saa med dybe tanker oc grundelisse beløbe samme pyne at wi sendellige troo oc mene oss wære then som haffuer pynt, oc plaget wor herre, forthij at wore syndher haffue thet y sandhed giordt. Oc y saa maade forfærede Sanctus Petrus Jøderne. Actuum. ij. Ther han saa sagdhe till all theris meninghet. Hand er then som y korsfeste. Sa at Try twsynd menniske bleffue ther aff forsckrickede, oc aff een stoer forfærilse sagde strax till Appostelne, kiære brøder oc gode mend, huat skule wy giøre. Oc forthij naar tw seer oc tencker at Jesu Christi hender oc føder ære y gemen borede, tha [H5a] tenck oc troo, at tyne synder haffue thet giordt. Oc nar tw seer hans torne krone, tha tenck oc tro, at hun er tyne syndige oc fule tancker.

✕

Siette parth.

✕ Nu skule wy oc saa tencke, at nar som wy see Christum styngis med en toren, tha burde oss at styngis med hundrede twsinde torne. Oc thet bade ewindelige. Oc møget haardere en Cristus wor stungenn. Oc ther som handt wor stungen medt een nagle, y giemen hender eller føder. Tha burde oss ath stingis medt manghe twsinde nagle paa all wor gantscke kropp, oc saa till ewig tijdt piagis oc pynis, som thet sckall een tyt hende thennom, ther icke bliffue deelactige aff Jesu Christi pynis fruct, oc krafft. Thij ath Christus [H5b] ligerwijss som eeth strengheds exempell, sckall for ingen liwge, ingen sckal hand heller bedrage, oc alle hans omslag ere saa krafftige, 246 oc saa ypperlige ath the offuergaa alt thet som nogen tijdt kandt sckee.

✕

Siwende parth.

✕ Saadan een forskrikilse haffde, Sanctus Bernhardus taget sig till, ther hand saa sagde. Then tijdt iegh gick wde paa gaden oc legte, tha wor døtzens dom giffuen offuer meg vdtij konningens lønlighe kammer, then tijdt Kongens enisthe søn thet hørde, gick hand vt, oc afflade syn Kongelige krone, saa sweptis han vdtij een seck, hans hoffuedt bstrydis med ascke, saa kom hand framgangendis barfoed, och wor saare grædendis, forthij hans tienere [H6a] wor dømpt till døde. Jeg saa hannom framkomme oc bleffieg saare forskriket aff saadant nymære, tha ieg sporde megh fore, hørde ieg saadan røst, huad sckall ieg giøre: Munne ieg een nw skule leege, oc ther met hans graad bespotte. Oc forthij ther som iegh icke nw effther følgher hannom. Ock græder medt hannum, tha er ieg i sandhed daarsck, oc forbystrid. Hey syger Sanctus Bernhardus thet er icke nw tijdt ath wære tryg, eller at gaa y leeg, huar saadane stycker bedriffuis oc brugis med saa stordt alffware

✕ Oc forthij bødt wor herre y thenne meningh the Hierosalemscke qwinner oc sagde, græder icke offuer megh men offuer edher sielffue oc edre børn Oc sagen inførde hand strax oc sagde Er thet saa att thette brugis y modt thet træ som er grønt oc ferst, Hwad [H6b] sckall tha sckee modt thet træ som er fornit, som hand wille saa sye, vd aff myn 247 pyne skule y lære hues i haffwe forsckylt, oc huad edher fore staar y hwore thet kandt nw gaa, y blandt folck talis een sand snack, ther saa lyder. Mand slar stundom een lyden rake, ath store hunde skule ther aff forfæris. Saa sagde och Propheten om Christo, ald werdsens folck skule sig offuer hannom begrædhe, handt icke sagde ath the skule hannom begræde, men seg sielffue. Thet samme fryctede oc saa iødherne som tilforn sagt er Actorum secundo Ther saa sagdhe till the hellige Aposteler, huadt skule wy giøre gode mend oc kiære brødere Saa syunger forthy then hellige kircke, ieg beløber medt tancke hans død oc pyne, oc myn siell ther aff forbystris oc forstøris wdthij mit lifff, [H7a]

✕

Ottende parth.

⌘ I thette stæd sckall thenne tenckilße haffuis bode dybelige oc indherlige, forthij thet er Jesu Christi dødtz, oc pynis sande fruct, oc nytte, at menniscken kand aff hende komme til syn eghen bekendningh, oc wdtij sig sielff forschrickis oc forfæris, och hwilcken som thet kandt icke naa, tha haffwer hand icke fanget then sande fruct aff Jesu Chrysti pyne. Thet er hans pynis rette natur, at hun giør mennisken syn lige. Saa at ligerwijss som Cristus wor ynckelige pynt for waare syndher bode paa siell oc krop, saa skulle och wy medt een efftherfølingh, oc medt wor eghen bekenningh piagis och pynis aff waare syndhere. Thette sckall dogh icke sckee medt mange ordt och [H7b] langh tale, men vdtij dybe tancker, oc at merckelige offuerweye waare syndher, oc thet 248 swarlige, som the y sandhedt ere store oc swaagre, aff saadan effther ligning kandt thette forstaas, om eth ont oc sckyldigt menniske dømptis till døde, forthij thet haffde dræpt een Kongis, eller een Førstis søn. Oc tw dess, emellom qwæder och leegher ligerwijss som tw waare wsckylligh y same drap, oc mord, saa lenge tw blefue forferlige offuer wunden, at samme Konge søn wær drept aff thyne raadt oc till sckynde, tha sckule strax thenne gantscke werden, y huore store hun er, bliffue teg trang nock, oc serdelis om thijn Conscientze forlode teg saa, ath tw aff hende haffde inghen tryghedt Saa sckaltu møget meer forschreckis nar tw medt tancker beløber Jesu cristi død, oc pynæ. Oc dogh at the wgi[H8a]jernings mendt Jøderne ere nw dømdede aff gudt, oc bleffue ælende, oc landflyctige. The haffue dogh icke andhet wæred, end thine synders bødeler. Oc tw est then y sandhet, ther haffuer drept Christum Jesum, som sagt er, medt thyne synder som ere tyne raad oc till sckynde.

⌘

Nyende parth.

⌘ Then ther fornimmer seg saa hord oc saa wbøyelig, at Christi pine huercken forfærer hannom, eller læer hannom, at kende seg sielff, hand skal møget redis oc frycthe, y huo tw esth, tha bør teg at lygnis Christo Jesu y pyne oc plaghe, huat heller thet sckall sckee i thenne werden, eller oc y then tilkommendis Heluedis pyne, Oc ther som thette icke sckeer at tw anten py[H8b]nis y thette werden, eller y heluidis pine. Tha sckaltu y thijn dødtz tijdt, eller y skerssyld pyne, forschrickis, oc forfæris, oc all 249 then pyne taale ther Cristus tolde paa korssed. Men forthij, thet kand neppellige sckee, nar tw ligger befangen i stoer kranckhed, at tw kand tha haffue eller faa thesse merckellige tancker, thij sckalthu nw ther om bede Gudt, at hand weger tijt hierte then stund tw æst y lyffue. Oc lader teg betencke hans eniste søns død oc pyne, thijn siæll till saligheed, forthij tw kand tha icke aff thijn magth, betencke hans pyne, som tilbørligt eer wden Gudt handt serdelis vpliwßer thijt hiærte, oc giffuer teg ther till naade. Icke giffwis heller thenne lerdom fore eller nogen anden y then mening ath tw sckalt hannom aff thijn magt dierffuellighe anheffue, eller oc fuld[11a]komme, men at tw skalt først søge, oc begere Gutz naade, at tw motte thenne øffuelsse medt hans hielp oc trøst frambringe, oc icke aff thin mact, oc forthij at thette forsømis tha tracteris wor herris død oc pyne icke rettellige, aff the menniscke som till forn taldis om fortij the begære ther icke til Gutz nade, hielp, oc trøst, men forlade seg till theris egen mact oc styrcke, oc brughe ther till besyndherlighe dygt, oc paafund, oc forti begaa the samme pyne legomlige, oc wfructsommelige.

⌘

Thiende part.

⌘ Hwilcken ther y saa maade som nw sagt er, betencker oc beløber Christi pyne een dagh eller een tijme, eller oc fierde parten aff een tyme. Om hannom maa wy tryggelige oc trøstellige sye, at hånd giør en bædre gierningh [11b] end hand haffde eet heelt aar fastet, eller y samme aar daglige haffde 250 læst een Psaltere, eller oc hørdt Hundrede messer, forthy at sadane tancker fornye oc forwende eet menniscke, fraa ynderste oc saa got som føde hende paa thet ny, som hun waare nyes døpt. Oc her haffuer forthi Jesu Christi pyne syn naturlige oc ædele krafft, oc rnact, thy at hun y saa modhæ dræber then gamble Adam, y thet hun fordhriffuer all lyst, glæde, oc loffue, ther kandt haffue till noghet creatur. Saa bliffue wy Christo lige, ther saa wor y alle mode forlat aff syne, at hans himmelscke fader siwnttis, oc at forladhe hannom, oc offuergiffue.

⌘

Elløfte parth.

⌘ Effter thij ath thenne gaffue och [12a] naade er icke wdtij waare hender, tha sckeer thet stundum at wy bede, oc begære. Oc wy dog icke strax forhuerffe men icke sckule wy dog strax falde vdi mißhobe, eller lade aff at bede. Gudt hand giffuer oss stundum thet som wy icke begære, effther syn ewyge wijßdom oc fry willie, forthij hand will at hans gaffuer sckule wære frij vdhen all trengsill. Thi kandt thet offthe sckee om wor bøn icke hørís, at wy møget ydmygis oc forschrickis aff wor Conscientzis drøffuelsse. Oc at wy saare mysteckis oss aff waare syndher, oc wort leffnet Thette kant oc saa sckee vdtij wort hiærte, oss wwitterlighe, formedels Jesu Christi pynis werdsckyldt, oc ther som wy icke heller noghet paa hende tencke. Thet sckeer oc offthe at somme klærliche nock med ord, och hiærte begaa Christi pyne, och the ther [12b] aff icke dog

komme y theris eghen bekendningh, oc dogh ath 251 samme pyne er thennum legumlige obenbare, tha er hun thennom dog aandellige sckiuldt fore, y thet hun er thennom vfructsommelig. Oc for summe skiwlis hun legomlige. Forthij at Gud giffuer thennom indworttis till kendhe thennum vwitterlige, oc forthij er samme pinis fructh oc krafft abenbarlige med thennom, Oc y saa maade kandt thet skee effter som Gud wender bladet, at then icke betencker som siwnis at betencke Christi pyne, oc the som ære hoss men messen syes, høre dog inttet aff messen oc at the rettelige høre messe, som icke ære hoess, men hun syes

|X

Taalte parth

|X Her till haffue wy wæret vdtij Je[13a]su Christi pyne oc medlydelsse. Nu wile wy effther begaa Paascke høytijdt oc hans hillige opstandeisse. Nar menniscken er tha saa vnderwijst y syen sijnd, som sagt er, oc begynder ath rystis, sckelffuis, oc forfæris, tha sckall ther woctis medt stoor grandtscke, at ther bliffuer ingen sijnd forglemdt vdtij wor Conscientze, ellers kunde thet skee at wy følde y mißshob. Oc fortij ligerwijss som waare syndher ære oss kommen y amyndelsse oc tancker, aff Christi pyne, saa skule wy oc saa kaste thennom alle till Christum ij gien. Oc giøre wor Conscientzie leedigh. Oc forthi skule wy grandnelige see till, ath wy icke efftherfølge wanwittige folck, som ere wrangelige Christen, ther forti yndwortis y theris hiærte bode æde sig oc syne synder, oc stride medt them som thet waare i theris macht ath bliffue [13b] thennom qwidt anthen aff 252 theris egne gierningher, eller oc medt Penitentz som er faste, lesning, pelegrimis reyse eller oc afflad, huilcket icke kand sckee dog at thenne falske loffue er nw thess wær møget almenneligh. Gode gierninger skule dog icke forsømmis, oc helst the som ere Gud till loff, legommedt till twangh at thet kand bliffue siælen vnderdanigt, oc wor ieffencristen till nytte oc gaffn. Men wy skule icke achte oss aff waare gierninger. Ellers bliffue the oc wy waare egne Guder, alt thet gode wy kunde aff sted komme skule wy altijt gjerne giøre, och een tha lade som wy haffue intet giort

|X

Trettinde parth

|X Tha kaster tw tyne synder paa cristum, nar som tw fastellige oc fromme[14a]lige tror, at hans saar oc pyne ere thyne synders bodt oc bedringh, oc at the kunde forthij ther medt afslettis, och betalis, som Esaias propheta sigher Ca: liij. Oc herren haffuer lagt paa hannum allis wore sijnder, thet er pa sin søn Jesum Christum. Syer oc Sanctus Petrus saa, hand er then som haffuer medt pyne oc taall baarid waare syndher paa korsens træ vdthij syn krop. Sanctus Paulus syer och saa Gud haffuer giort hannom till een bod oc eet offer for wore syndher, som icke haffde dog giordt synd, paa thet at wi vdij hannom skule bliffue Gudtz retferdighedt, y saadane lerdomme, och vnderwijßning sckaltu drystelige sette alt thit hob, oc møget thiss meer att thyn Conscientzie nagger tegh saare oc ther som tw thet icke giør, oc heller thyn Conscientzie at wære tryg aff tijt [14b] 253 anger, oc thyne bødher, tha komer tw aldrig til rolighed met hende, men paa thet siste falder tw med hende, oc hun met teg wdtij mißshob, forthij saa, the synder som bliffue beholden vdti wor Conscientzie oc ther tracterede oc framførde for hendis øhen, the bliffue oss alt forstercke, oc leffue medt oss ewindilige. Men ther som wy see at the ere lagde paa Jesu Christi krop, och ath wære offuerwunden medt stoer seyer vdtij hans hellige opstandnelssse, med huilcken opstandnelssse handt haffuer drept all død, oc wy thet fastelige tro, tha ere wore synder døde, oc forswunden. Men tha skule the icke bliffue paa Christum. Nar the ere paa hannum lagde, forthi hand haffuer meth syn hellige opstandnelssse aff slaget alle synder, oc for then sag seer tw nw ingen saar eller pyne paa hannum Saa [15a] tall Sanctus Paulus. Cristus er død for waare synder sckyll, oc handt opstod oss till retferdighedt. Thet er cristus hand drog oc bar waare syndher vdtij syn pyne oc y saa modhe drepte hand thennom, men vdtij syn opstandeisse giør hand oss retferdige, fry och frelsse, for all synd, om saa er, at wy thet tro, oc sette ther loffue till

|X

Fiorttinde parth

|X Er thet saa at tw kand thenne tro icke haffue. Tha sckaltu indtfaldhe till gud, meth een gudeligh bøn, fortij then naade oc gaffue som er at rettelige troo, er oc wdtij Gutz hender, och giffuis menniscken stundnum hemelige, oc stundnum obenbarlige, ligerwyss som sagt wor, om then naade ther wy medt, 254 som tilbørligt er, beløbe Je[15b]su Christi død oc pyne, kandt thet och sckee at tw sielff opwecker teg till thenne tro, først nar thw icke nw betencker eller beseer hans pyne vdworttis till, men inwortis besckodendis hans wenlige hiærte, och huore fuldt thet er aff kiærlighedt mod teg, ther drog hannom till at bære bode thijn Conscientzie oc thyne synder, dog ath thet wor bode suaagert oc wimageslict, oc ther aff sckall thit hiærte sødme, oc bliffue weegt rnodt hannum, oc thyn fromme troo sckall optendis oc øgis. Ther nest sckalthu opstye framdelis fraa Jesu Christi mandoms hiærte, oc indgaa till Guds hiærte. Oc ther sckaltu tenke at Jesu Christi kiærlighed haffde icke bleffuet teg bewijst, vden Gudtz willie, aff syn ewigh godhedt haffde thet forseet oc sckicket, oc at Christus wor Gud Fader lydig, thet wor aff then [16a] kierlighed hand till tegh

haffde. Nar tw thette tencker tha sckaltu fornymme eet Guddømeligt hiærthe, som er modt teg bode got oc fæderligt. Oc som Cristus sagde, førmedels hannum tha sckaltu dragis till Faderen, oc ther met thyn vnderstandnelse beghribe desse Jesu Christi ordt. Saa haffuer Gudt Fader ælst werden, at hand wille hende giffue syn eniste søn. Thette er rettellige at kende Gud. Nar som handt vnderstaas oc begribis, icke wdi wijsdoms eller mæctigheds naffen, ther oss kunde forfære, men wdtij godheds oc kiærligheds tytell. Her kand tro och fromhedt fastellige bliffue oc wedhenge, oc eth menniscke wdtij Gud fødus paa thet ny, oc till hannum omwendis.

255

✕

Femtynde parth [16b]

✕ Nar som tijth hierte er y saa maade fast giort in Christo Jesu, saa ath tw æsth nw bleffuen syndsens fiende, oc thet aff kierlighed, oc icke aff redsle som tw kandt haffue for nogen pyne tw frycther. Ther effther sckall tha Jesu Christi pyne wære teg eet exempell wdtij all thijn liffs tijt, dog skal hun anderledis beløbis her effter, en tillforn wy haffe betenckt oc beløbet hende ligerwyss som eth dybt sacrament, ther oss drager, oc regerer, men nw skulle wy hende saa betencke, oc agte, at wy tagindis aff hende effther siwn, beghynde oc saa nogen gierning, Exempell. Nar som sorg oc kranckhedt beswaare teg tha tenck huore lethe och ryngte the ere mod Jesu Christi pyne oc huasse nagle. Oc nar teg bør at giøre, eller lade noghet, ther tw icke wylle. Tha tenck huor Christus wor fanghen, oc bunden [17a] tyttet, oc dragen hyd oc dyd, som thennom løste ther hannum trengde. Och nar tw frestis till hoffmodt, och høgferdighed, tha tenck oc see huore thin herre oc Gudt wor spottet, oc hengd y mellom two røffuere Oc naar som wkysckhedt oc legoms lyst stynger tegh, tha tenck huore Jesu Christi kleyne legomme wor hudstruget, slaget, stunget, oc y gennum boridt, ydermere nar thw frestis till had, eller awindt tha tenck at Christus med raab oc graad haffuer bedet for teg, oc alle syne vwenner, modt hwilcke hand medt retthe motte haffue bruget stoer strenghedt Oc nar som tw betagis medt noghen sorg eller modgangh, aandelige, eller legomlighe, tha sckaltu styrcke tijt hierte, oc saa sie. heya hwy 256 skulle icke ieg fordrage een lyden bedrøffuelsse, effter thy, at myn Gudt oc herre Jesus Cri[17b]stus suette blod vdtij yrthegorden aff stor sorg, oc bedrøffuelsse. Sendelighe thet motte wære een haanlig, och forsmædelig swend, som tha wille huilis vdtij een blød sengh, naar som hans herre pynttis oc stridis till døden. Nw kantu see y saa maade findis styrke oc prijs, mod alle syndher, oc thet er rettellige at dyrcke Jesu Christi pyne saa medt tancker at henne beløbe. Oc thette er hans pynis sande fructh och krafft. Oc thet menniscke ther saa øffuer sigh vdtij Christi død oc pyne, gjør y sandhedt een bædre gierning, end thet hørde alle passyr predickis, eller oc hørde alle the messer ther nogen tijdt syes, icke forthij at messen er ondt, men at hun er vfructsommelighe wdhen thenne betenckelsse, oc amyndelsse, missen er y sandhed got, nar hun rettellige hørus. Oc the ther saa bære Christi [18a] naffn oc leffnet y theris hiærte, oc gierninger, the kailis rett Cristen menniske. Som Sanctus Paulus syer y saadan menningh. Thij som høre Christum till, the haffue effther hans exempell korsfest theris legomme, med syndt oc syndig begæringh, thy ath Christi pyne bør icke at tracteris medt ordt, oc belede allene, men medt gierningh. Oc vdtij sandhedt. Saa paa mynder oss then samme Paulus, oc siger offuer weyer, oc betencker hannum, ther haffuer fordraget mod segh sielff saadan giensielsse aff syndige, mennisker at thij skule icke trettis oc wansterckis wdtij ædhre hiærtte, oc synd. Sanctus Petrus syer oc saa forthij at Christus haffuer wærit legomlighe pynt, tha skule y oc saa met samme tancker

257 bewebnis, oc stijrckis, men thesswær, thenne amyndelsse oc begang er saare komen [18b] aff syn waane. Dogh at Sancti Petri oc Sancti Pauli sende breff, ere fulde aff saadan lerdøm, Jesu Christi pynis rette krafft oc natur, som icke kand betegnis, eller figureris, then haffue wy forwendt, oc hendis amyndelsse haffue wy aldsomenisthe malid paa pappyr. oc wegge.